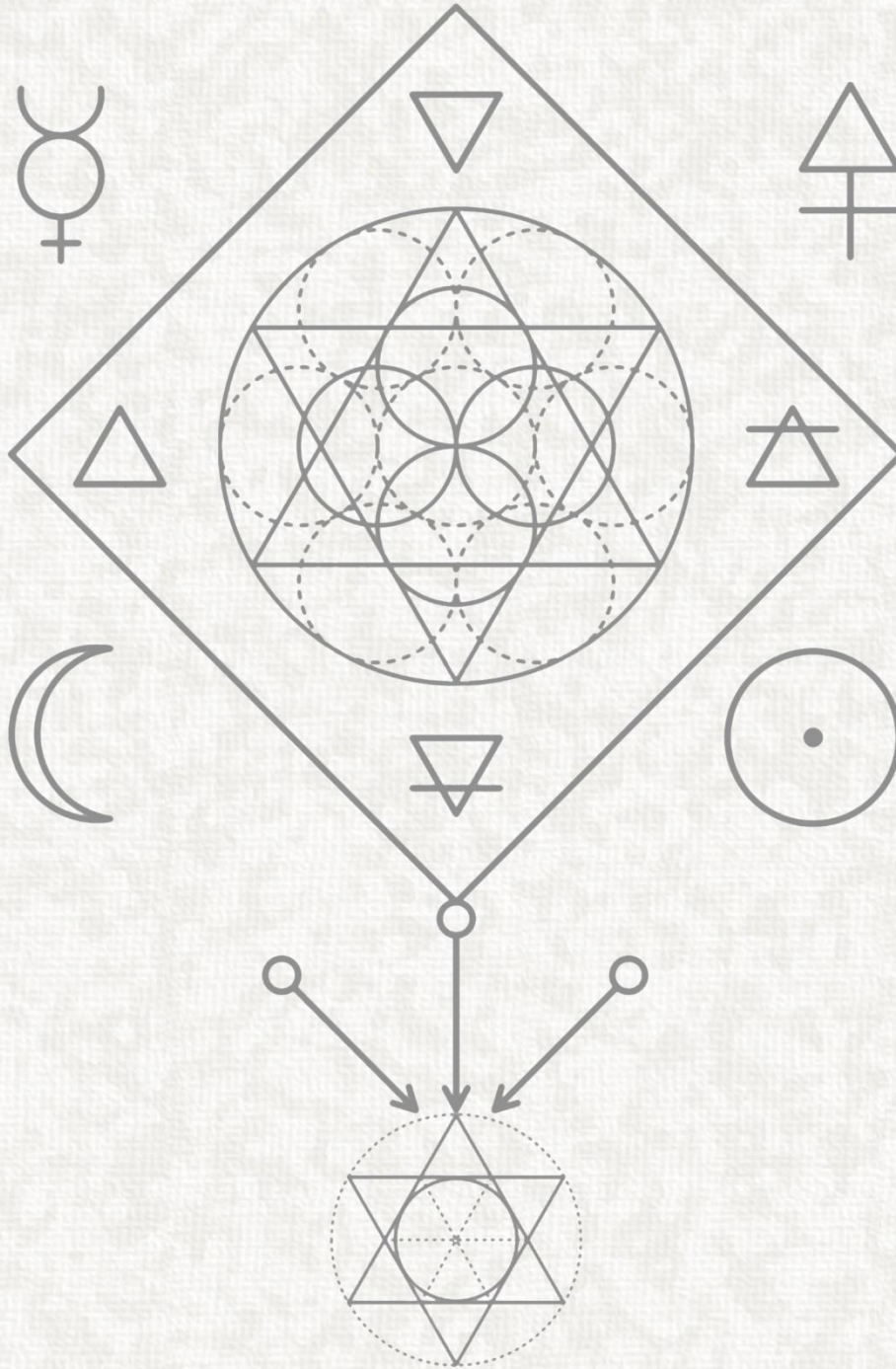

ONTO

DERGİSİ

2021
No:21

İmtiyaz Sahibi
Mehmet Karasu

Yazı İşleri Müdürü
Sercan Karlıdağ

Sayı Editörleri
Betül Kanık
Beril Sercem Şengül

Sayı Yardımcı Editörleri
Mehmet Karasu
Sercan Karlıdağ
Selen Önal

Sosyal Medya Koordinatörleri
Veysel Bişgin
Beril Sercem Şengül
Remziye Yeşilyaprak

Grafik Tasarımcı
Erdem Ömüriş

İçindekiler

ONTO Mutfak Ekibi	Nedim Yurtdaş'a...	4
Betül Kanık	Bu Sayıda...	5
Merve Nazlı Çağla	Cinsel ve Fiziksel İstismar: İstismar ve İhmalin Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi	6
Bilge Bilgin	Cinsiyetçilik Kavramı ve Cinsiyetçilik Çalışmalarının Psikoloji Tarihi Çerçevesinde İncelenmesi	12
Ezgi Sanlı	Duygusal Yeme Fenomeni Üzerine Bir Kritik	17
Şahin Atik	Fitrat Değil, İnşa Meselesi!	20
Zeynep Büyükkeser	Psikanalizde Narsistik Çözümleme	24
Eylem Yıldırımçakar	Cadı mıdır, Şeytan mıdır, Akıllı Ruhlu Var mıdır?	29
Remziye Yeşilyaprak	Salgının Bizden Aldıkları: Taziyelerimiz	35
Ezgi Söymen	"Lady Bird" Film Okuması: Ayrıştılamamış Bir Anne ve Kimlik Krizi	38
Çağlar Solak	Küçürek Foto-Öykü	46
Erdem Ömürüş	Online Araştırma	47
Ceylan Hasanoğlu	Pantoporos Aporos: "To the Color"	48
Erdem Ömürüş	V for Venus	49

Nedim Yurtdaş'a...

Nedim Yurtdaş,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde 3. sınıf öğrencisiydi.
24 yaşında, çalıştığı inşaattan düşerek öldü.

Yaşamını yitirdi, değil. Öldü.
Yoksuldu, çalışmak zorundaydı ve inşaattan düşerek öldü.
Güvencesizlikle dolu çalışma ve dahası işsizlik hâlleri
Nedim gibi yoksullukla mücadele eden nicelerine
acı bir yaşam öyküsü sunmaya devam ediyor.
Geride kalan bizlerin payına ise tutmamız gereken yaslar
ve yaşanabilir bir dünya için direnmek düşüyor.

Nedim'in ailesi ve yakınlarına,
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümü'ne
ve tüm psikoloji camiasına sabır dileklerimizle...
Devri daim olsun!
Allah rahmet eylesin.

Bu Sayıda...

ONTO'nun 21. Sayısıyla karşınızdayız! Bu sayıda Küçürek Foto-Öykü, Online Araştırma, Pantoporos Aporos ve V for Venus gibi zengin görsel köşelerimiz yanı sıra sekiz özgün içerik sizleri bekliyor. Bununla birlikte gelecek sayımızda, pandemi süresince görünürlüğü artan ve nesne olmanın ötesinde psikolojik ve sosyolojik anlamlar barındıran “ev” temasını farklı boyutlarıyla ele almayı planladığımızı sizlere duyurmak istiyoruz. Bu sayıda yer alan yazıları kısaca tanıtacak olursak...

Merve Nazlı Çağla, yazısında, çocukluk döneminde cinsel ve fiziksel istismarı; bu olguların yıkıcı sonuçlarını çeşitli araştırmalar ışığında inceliyor.

Bilge Bilgin, cinsiyetçilik çalışmalarının tarihsel gelişimini odağa aldığı yazısında günümüzde kadınlara yönelik ayrımcılık pratiklerinin “örtük” dışavurumunun akademik çalışmalara nasıl yön verdiğini irdeliyor.

Üzüldüğümüzde daha mı çok yiyoruz? *Ezgi Sanlı*, yazısında, yeme arzusu ile duygular arasındaki varsayılan nedenselliğe ilişkin literatürden hareketle bir tartışma ve kritik sunuyor.

Şahin Atik, yazısında, insan davranışlarına atfedilen “öz”ün yarattığı çözümsüzlükten dem vuruyor ve özcü hegemonik söylemleri inşa etmemenin bir çıkış yolu yaratabileceğine işaret ediyor.

Zeynep Büyükkeser, yazısında, psikanalist yaklaşımlar çerçevesinde ele aldığı narsisizm olgusunu bebeklik dönemi özne-nesne ilişkisi ile harmanlayarak sunuyor.

Lilith, Şahmeran ve Endora... *Eylem Yıldırımçakar* bu üç “cadı” yı takdim ederek başladığı yazısında, sizleri kadınların cadı olarak yaftalandığı dönemlere götürerek modern çağda kadının yerini sorgulama imkânı sunuyor.

Remziye Yeşilyaprak, kendi deneyimlerinden hareketle kaleme aldığı yazısında, hâlen sürmekte olan pandeminin ölüm ve yas süreçleri üzerindeki etkisine değiniyor ve sürdürülemeyen taziye geleneğinin ölüm ile başa çıkmadaki önemini vurguluyor.

“Bu adı kendime verdim, bana benim tarafımdan verildi.” *Ezgi Söymen*’in Lady Bird isimli filmi irdelediği yazısında, bir genç kızın özerklik arzusu ile şekillenen kimlik inşasını ve annesiyle olan çatışmalı ilişkisinin bu inşadaki baskın rolünü okuyacaksınız.

Betül Kanık

Ankara, Eylül 2021

CİNSEL VE FİZİKSEL İSTİSMAR: İSTİSMAR VE İHMALİN ÇOCUK RUH SAĞLIĞINA ETKİSİ

Merve Nazlı Çağla*

Çocuk istismarı ve ihmali farklı kültürler ve zamanlarda yaygınlık açısından değişiklik gösterebilse de geçmişte olduğu gibi günümüzde de sıkça rastlanılan ve her toplumda var olan bir olgudur. Çocuk istismarı ve ihmali yadsınamayacak derecede önem taşımakta ve çocuklarda çeşitli travmalardan ölüme kadar ağır hasarlara neden olabilmektedir (Demirci ve ark., 2009). İstismar, neden olabileceği tüm olası felaket durumlarına rağmen hem aile üyeleri hem de aile dışındaki kişiler tarafından uygulanabilmektedir (Gencer ve ark., 2016). Bununla ilgili bir araştırma istismarın, aile içerisinde ya da “tanıdık” denilebilecek düzeydeki bir kişi tarafından uygulandığını göstermektedir (Yılmaz-Irmak, 2008).

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre çocuk istismarı, yetişkinin farkındalığına bakılmaksızın çocuk üzerinde uygulanan fiziksel, psikolojik ve sosyal anlamda çocuğun gelişimini ve sağlığını etkileyecek her türlü davranıştır (Dünya Sağlık Örgütü Raporu, 1993, akt., Dubowitz, 2002). Fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmal olmak üzere dört grupta ele alınan bu olgu hakkında yeterli düzeyde araştırma ve kayıt bulunmamaktadır (Tıraşçı ve Gören, 2007). Bu alanda yapılmış çalışmaların yeterli sayıda olmayışı aslında araştırılması güç bir konu olduğunu göstermektedir. İhmal, çocuğa bakmakla sorumlu aile, devlet ve kurumların çocuğun gelişimi için gerekli olan hayati gereksinimleri yerine getirmemesidir. İhmal ve istismar ayırt edilmesi güç kavramlar olup istismar aktif, ihmal ise daha pasiftir (Aral ve Gürsoy, 2001).

Bu derleme makalede ise, yapılan araştırmalarda yaygınlık açısından önde olan fiziksel ve cinsel istismara değinilecektir (Koç ve ark., 2012). Bu istismar türlerinin çocuk üzerinde çeşitli etkilerinin bulunması söz konusudur. Bahsi geçen etkilerin önemli olması nedeniyle bu derlemede cinsel ve fiziksel istismarın çocuk ruh sağlığı üzerine etkisi ile ilgili araştırmalar yer alacaktır. Buna ek olarak konu hakkında çeşitli koruyucu yöntemlere de değinilecektir.

* Uzm. Psikolog ve Aile Danışmanı

Cinsel İstismar Tanım ve Yaygınlığı

Cinsel istismar, çocuğun bir yetişkin tarafından kendi istek ve arzularını gerçekleştirmek için kullanılmasıdır (Aktepe, 2009). Adli sürecin başlatılması amacıyla çocuk ve ergen ruh sağlığı biriminde yatan hastalar üzerinde yapılmış bir araştırma, cinsel istismarın en çok bildirilen neden olduğunu göstermiştir (Yolga-Tahiroğlu ve ark., 2008). Aydın ilinde çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları biriminde yapılan bir araştırmada da çocukların bu polikliniklere gönderilme nedeni olarak en çok cinsel istismar gösterilmiştir (Aksu ve ark., 2013).

Yapılan araştırmalarda farklı yüzdeliklere rastlansa da kız çocuklarının erkek çocuklarından daha fazla cinsel istismar riski altında olduğu anlaşılmaktadır (Uğur ve ark., 2012). Erciyes Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri Bölümü'nde cinsel istismara uğramış çocukların %81,6'sının kız ve %18,4'ünün ise erkek olduğu saptanmıştır (Çıkılı-Uytun ve Öztop, 2016). Başka bir araştırmada ise polikliniğe bu nedenle başvuranların %84,6'sının kız, %15,4'ünün erkek olduğu belirtilmiştir (Şimşek ve Gençdoğan, 2014).

Cinsel İstismarın Çocuk Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi

Bir araştırmada incelenen cinsel istismar vakalarında istismarın psikiyatrik tanı alacak boyutta olmasa da kaygı ve suçluluk duygularına neden olduğu bulunmuştur (Uğur ve ark., 2012). Bir diğer araştırmada ise, bir-

den fazla kişi tarafından cinsel istismara uğrama, istismarcının aile içerisindeki bir kişi olması ve istismarın penetrasyon içermesinin ruhsal sorun geliştirme riskini artırdığına değinilmektedir (Soylu ve ark., 2012).

Literatür incelendiğinde istismar gerçekleştikten sonra mağdurların %77,6'sına, yani büyük çoğunluğuna psikiyatrik tanı konulmuş olduğu görülmektedir (Ayraller-Taner ve ark., 2015). En sık rastlanan psikiyatrik tanının ise Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) olduğu saptanmıştır (Aktepe ve ark., 2013). Başka bir araştırma da bu bulguları destekleyip en sık görülen ruhsal bozukluğun TSSB olduğu; penetrasyonun olmasının, depresif bozukluğun ve TSSB'nin intihar girişimini artırdığı belirtilmiştir (Gökçe-İmren ve ark., 2013).

Cinsel istismar nedeniyle yaşanan ruhsal sorunların büyüklüğünde birey ve aile kaynaklı etmenler ve istismara ait özelliklerin bir arada etkili olduğu düşünülmektedir (Şimşek ve Gençdoğan, 2014). Bir araştırmada, cinsel istismar çeşidi olarak kabul edilen çocuk evliliklerinin psikolojik travmaya neden olup kişinin ileriki yaşlardaki hayatını etkilediği gözlenmiştir (Güneş ve ark., 2016). Bir başka araştırmada ise, aile cinsel istismarın varlığına ilişkin çocuğun sözlerine inanmıyorsa çocuğun insanlara karşı güvensizlik, aşırı bağımlılık, öfke ve düşmanlık, güçsüzlük gibi duygular beslediği, bu hislerin vermiş olduğu psikolojik durum netice-

sinde intihar olaylarına rastlandığı gözlenmiştir (Öztürk, 2009). Ayrıca istismara maruz bırakılmış kişilerde yüksek depresyon ve düşük benlik saygısı bulgularına ulaşılmış, erişkin yaştaki majör depresyonun çocukluk çağındaki cinsel istismar öyküsü ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Taner ve Gökler, 2004). Finkelhor (1987) ise, cinsel istismarın travmatik cinsel uyarılma, aldatılma, güçsüz hissetme ve suçlama gibi hislere neden olduğunu ifade etmiştir.

Fiziksel İstismar Tanım ve Yaygınlığı

Fiziksel istismar çocuğun bedenine yönelik, anne, baba ya da diğer kişiler tarafından kaza haricinde kasıtlı bir şekilde gerçekleştirilmiş fiziksel eylemlerdir (Arvas, 2007). Türkiye’de yapılan çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırmasına (UNICEF, 2010) göre, her yaştan çocuk cinsiyete bakılmaksızın fiziksel istismar görülebilmekte ve istismar uygulanan yer olarak en başta çocukların yaşadıkları ev gösterilmektedir. 7-14 yaşları arasındaki kız çocukları en çok annelerinden şiddet gördüklerini belirtirken, 15-18 yaş aralığındaki kız çocuklarına uygulanan fiziksel istismarın sayısında düşüş olduğu gözlenmiştir. Erkek çocukları ise, 7-14 yaş aralığında en çok arkadaşları tarafından şiddet gördüklerini belirtirken, 15-18 yaş aralığındaki erkek çocukları kız çocuklarından daha fazla şiddet görmekte ve en çok şiddet uygulayan kişinin ise babaları olduğunu söylemektedirler.

Yapılan literatür taramalarında araştırmaya dâhil olan annelerin çocuklarına yüksek oranda fiziksel istismar uyguladıkları ve bunda sahip olunan çocuk sayısı ve eşten şiddet görme durumlarının etkisi olduğu bulunmuştur (Güler ve ark, 2002). Ayrıca bu davranışların annenin öğrenim durumu azaldıkça artış gösterebildiği saptanmıştır (Bilgen ve Karasu, 2017).

Behçet Uz Çocuk Hastanesi’nde yapılan bir araştırmada aile içerisinde şiddet, düşük eğitim seviyesi, boşanma ve alkol kullanma gibi olayların istismar riskini artırdığı ve ekonomik güçlüklerin yüksek düzeyde olmasının istismara uğrama oranını artırdığı bildirilmiştir (Oral ve ark., 2001). Birev içi şiddet araştırmasında çocukların %37’sinin hayatlarında en az bir kez fiziksel istismara uğramakta olduğu, çocuğun okulda sene kaybetmesinin ise istismar riskini artırdığı bulunmuştur (Genç Hayat Vakfı, 2012).

Fiziksel İstismarın Çocuk Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkisi

Çocukların şiddetten uzak bir ortamda yetişmesi çocuğun ruh sağlığı gelişiminin sekteye uğramaması için gereklidir (Yurtal ve Artut, 2008). Fiziksel istismarın çocuk ruh sağlığı ile ilgili etkileri incelendiğinde sosyal açıdan uyum problemlerine neden olduğu, istismara maruz kalmış çocukların genellikle çekingen, korkmuş ve sessiz kişiler hâline geldiği vurgulanmıştır (Sokullu-Akıncı, 2003).

Literatür incelendiğinde, yapılan bir araştırmaya göre, fiziksel istismarın bir diğer etkisi ise kendine zarar verme davranışlarını artırmasıdır. Ayrıca çocukluk döneminde bu şekilde travmaya uğramış kişiler daha yüksek dissosiyatif belirtiler göstermektedir (Zoroğlu ve ark., 2001). Bununla birlikte, fiziksel istismara uğrayan kişilerin uğramayanlara göre daha fazla saldırganlık eğilimi gösterdikleri bulunmuştur (Ayan, 2007).

Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda daha yüksek depresyon belirtileri gözlenmektedir (Güler ve ark., 2002). Ayrıca, şiddete maruz kalan ya da şiddete tanık olan çocuklar daha fazla psikolojik bozukluk geliştirmektedir (Adalı, 2007). Aile içinde fiziksel istismara uğrayan çocuklarda daha düşük özsaygı, daha fazla depresif belirti ve saldırganlık eğilimleri gözlenmiştir (Tural-Hesapçioğlu ve Altıparmak, 2015). Bununla beraber, aile içerisinde şiddet ortamında büyüyen çocuklar yetişkinlik dönemlerinde çocuklarını fiziksel olarak istismar etmeye daha fazla yatkındır (Yolga-Tahiroğlu ve ark., 2009).

Koruyucu Yöntemler

Türkiye’de yapılan 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırmasında anne-baba eğitimlerinin yaygınlaştırılması, aile danışmanlık hizmetlerinin sağlanması, çocuğa uygulanan istismar riskinin fark edilebilmesi için erken müdahale edilebilecek bir sistemin oluşturulması gibi konulara değinilmektedir. Ayrıca

toplumun ruh sağlığı hizmetlerine rahatça ulaşabilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Bernard van Leer Vakfı, 2014).

Aileye sosyal desteğin artırılmasının, ebeveynlik becerilerine yönelik eğitimler ve terapi hizmetlerinin istismarı önlemede etkili olacağı bulunmuştur (Başoğlu ve ark., 2017). Bununla birlikte, istismarı önlemede çocuğun ve ailenin konu hakkında bilgilendirilmesi önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca aileye danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasının koruyucu bir etki yaratabileceği gözlenmektedir (Güler ve ark., 2002).

Sonuç

Literatür incelendiğinde istismar türleri içerisinde en yaygın olarak cinsel istismar ve fiziksel istismarın gerçekleştirildiği görülmektedir. Cinsel istismar TSSB, depresyon, kaygı, suçluluk duyguları, intihar girişimleri, uyum bozukluğu, güvensizlik, aşırı bağımlılık gibi ruhsal sorunlara yol açarken; fiziksel istismar saldırganlık, dissosiyasyon ve çekingenlik gibi sonuçlar doğurur. Önerilen koruyucu yöntemler incelendiğinde ise, en çok değinilen noktalar ailenin eğitilmesi ve danışmanlık hizmetinin sağlanmasıdır.

Kaynaklar

Adalı, N. (2007). *10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması*. (Yayınlanmamış tezsiz yüksek lisans projesi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksu, H., Karakoç-Demirkaya, S., Gürbüz-Özgür, B. ve Gün, B. (2013). Aydın ilinde bir yıldaki çocuk ve ergen adli olguların değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 369-377.

Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 95-119.

Aktepe, E., Işık, A., Kocaman, O. ve Eroğlu, F. Ö. (2013). Değerlendirilen cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerin demografik ve klinik özellikleri. *Yeni Symposium Journal*, 51(2), 115-120.

Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 36-39.

Arvas, A. (2007). Çocuklarda fiziksel istismar. *Sempozyum Dizisi*, 57, 177-182.

Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.

Ayraller-Taner, H., Çetin, F. H., Işık, Y. ve İşeri, E. (2015). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde psikopatoloji ve ilişkili risk etkenleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 294-300.

Başoğlu, C., Lök, N. ve Öncel, S. (2017). Çocukların aile içi şiddetten korunmasında ailelere yönelik girişimler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 123-135.

Bernard van Leer Vakfı. (2014). *Türkiye'de 0-8 yaş arası çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması*. İstanbul.

Bilgen, F. G. ve Karasu, F. (2017). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 22-34.

Çıkılı-Uytun, M. ve Öztop, D. B. (2016). Cinsel istismar mağduru olan çocuk ve ergenlere konulan psikiyatrik tanılarının ve uygulanan tedavilerin devamlılığının değerlendirilmesi. *Yeni Symposium*, 54(3), 18-24.

Demirci, Ş., Doğan, K. H., Deniz, İ., Erkol, Z. ve Günaydın, G. (2009). Ölümle sonuçlanan iki cinsel istismar olgusu. *Adli Tıp Dergisi*, 2(23), 27-32.

Dubowitz, H. (2002). Preventing child neglect and physical abuse. *Pediatrics in Review*, 23(6), 191-196.

Finkelhor, D. (1987). The trauma of child sexual abuse: Two models. *Journal of Interpersonal Violence*, 2, 348-366.

Gencer, Ö., Özbek, A., Özyurt, G. ve Kavurma, C. (2016). Çocuk ve ergenlerde aile dışı ve aile içi cinsel istismar olgularının karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(17), 56-64.

Genç Hayat Vakfı. (2012). *Çocukların ev içinde yaşadıkları şiddet araştırması*. Genç Hayat Yayınları.

Gökçe-İmren, S., Ayaz, A. B., Yusufoglu, C. ve Rodopman-Arman, A. (2013). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*, 26, 11-16.

Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134.

Güneş, M., Selçuk, H., Demir, S., Okan İbiloğlu, A., Bulut, M., Kaya, M. C., Yılmaz, A., Atlı, A. ve Sır, A. (2016). Çocuk evliliği yapan kadınlarda çift uyumu ve çocukluk çağı ruhsal travması. *Journal of Mood Disorders*, 6(2), 63-70.

Koç, F., Aksit, S., Tomba, A., Aydın, C., Koturoğlu, G., Korkmaz Çetin, S., Aslan, A., Halıcıoğlu, O., Erşahin, Y., Turhan, T., Çelik, A., Şenol, E., Kara, S. ve Solak, U. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi'nin bir yıllık deneyimi. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 47, 119-124.

Oral R., Can D., Kaplan S., Polat S., Ates N., Çetin G. ve Tıraş, B. (2001). Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse & Neglect*, 25(2), 279-290.

Öztürk, A. B. (2009). Child sexual abuse and working with the family. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(2), 89-98.

Sokullu-Akıncı, F. (2003) *Kriminoloji ve viktimoloji bağlamında aile içi şiddete genel bir bakış: Türkiye'de aile içi şiddet*. Beta Basım Yayım.

Soylu, N., Şentürk-Pılan, B., Ayaz, M. ve Sönmez, S. (2012). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde ruh sağlığını etkileyen etkenlerin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 292-298.

Şimşek, Ş. ve Gençoğlu, S. (2014). Cinsel istismar mağdurlarında istismar süresi ve sıklığı ile travma belirtileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dicle Tıp Dergisi*, 41(1), 166-171.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismar ve ihmali: psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.

T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, UNICEF. (2010). *Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması*.

Tıraşçı, Y. ve Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.

Tural-Hesapçıoğlu, S., Altıparmak, F. (2015). Çocuklukta yaşanan ya da şahit olunan aile içi şiddet: Depresif belirtiler, benlik saygısı ve saldırganlık üzerine etkileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 22(1), 5-15.

Uğur, Ç., Şireli, Ö., Esenkaya, Z., Yaylalı, H., Saday-Duman, N., Gül, B., Günay, M., Kılıç, H. T., Gül, H., Gürkan, C. K. ve Günay-Kılıç, B. (2012). Cinsel istismar mağdurlarının psikiyatrik değerlendirmesi ve izlemi: Son dört yıllık deneyim. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 19(2), 81-86.

Yılmaz-Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yolga-Tahiroğlu, A., Avcı, A. ve Çekin, N. (2008). Çocuk istismarı, ruh sağlığı ve adli bildirim zorunluluğu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 1-7.

Yolga-Tahiroğlu, A., Bahalı, K., Avcı, A., Seydaoğlu, G. ve Uzel, M. (2009). Ailedeki disiplin yöntemleri, demografik özellikler ve çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişki. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(2), 67-81.

Yurtal, F. ve Artut, K. (2008). Çocukların şiddet algılama biçimlerinin çizdikleri resimlerine yansımaları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(3), 149-155.

Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Erocal-Kora, M. ve Ayanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

CİNSİYETÇİLİK KAVRAMI VE CİNSİYETÇİLİK ÇALIŞMALARININ PSİKOLOJİ TARİHİ ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ

Bilge Bilgin*

Cinsiyetçilik bir bireyin kadın veya erkek olması sebebiyle önyargı ve ayrımcılık içeren davranışlara maruz kalması şeklinde tanımlanmaktadır (Bilgin, 2017). Bu tanımdan hareketle cinsiyetçiliğin her iki biyolojik cinsiyetten bireyler için de tehdit edici olduğu söylenebilir. Ancak Sakallı-Uğurlu'ya (2003) göre cinsiyetçilik, erkek ve kadın arasında var olan cinsiyet farklılıklarının abartılması, erkeğin bir güç unsuru olarak görülüp kadından daha yüksek bir konuma yerleştirilmesi ve kadının bu tanıma uygun bir biçimde erkekten daha düşük bir statüdeymiş gibi algılanması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanıma bakıldığında, cinsiyetçilik olgusunun her iki cinsiyeti de hedef alan bir tanımı olmasına karşın daha çok kadınlara

zarar veren, onları kısıtlayarak toplum içerisindeki egemenliklerini sınırlandıran ve erkek egemenliğini bir norm olarak sunan bir niteliği olduğu söylenebilir. İnsanlık tarihine bakıldığında cinsiyetçiliğin uzun yıllardır varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Buna karşın cinsiyetçiliğin toplumsal bir sorun olarak görülüp akademik çerçevede ele alınışı nispeten yeni bir durumdur. Psikoloji tarihi içerisinde cinsiyetçiliğin sosyal bir mesele olarak ele alınışından önce daha çok meşrulaştırıcı bir zemine oturtulduğu ancak sosyal hareketlerin de etkisiyle zamanla bu tutumun azaldığı ve sonrasında çalışmaların bu yönde şekillendiği görülmektedir. Tarih içerisinde toplumsal etkiler aracılığıyla cinsiyetçiliğe karşı bakış açıları şekillendiği gibi cinsiyetçiliğin ifade edilişi, tanımlanması ve kapsamı konularında da değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Bu çalışma ile cinsiyetçiliğin ve cinsiyetçilik çalışmalarının sosyal bilimler içerisindeki tarihsel seyrinin ele alınması amaçlanmaktadır.

Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ve bu farklılıklara ilişkin kalıpyargıların kullanılmasıyla her iki cinsiyete yönelik ayrımcılığa ve önyargıya ne yazık ki günümüzde hâlen sıkça rastlanmaktadır. Psikoloji tarihine bakıldığında kadınların uzun yıllar boyunca cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldıkları, cinsiyetçiliğin akademik gelişmelerinin önüne bir engel olarak konulduğu ve akademik olarak dışlandıkları görülmektedir (Schultz

* Psikolog

ve Schultz, 2020). Kadınlara yönelik ayrımcılığı tetikleyen ve meşrulaştırmaya zemin hazırlayan en önemli görüşlerden birinin de “işlevselcilik” akımı olduğu söylenebilir. İşlevselci yaklaşıma göre toplum, toplumsal dayanışmayı sağlamak için var olan bir sistemdir ve cinsiyet rolleri ile cinsiyetler arası farklılıklar bu sistemin devamının sağlanmasına hizmet etmektedir (Giddens ve Sutton, 2016). Bu doğal cinsiyet farklılıkları akımını savunan bireyler, cinsiyetler arası iş bölümünün bu farklılıklar sonucu değişimlendiğini savunmakta ve dolayısıyla kadınlara karşı ayrımcılık ve önyargı pratiklerinin yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca kadınların bedensel ve zihinsel fonksiyonlar açısından erkeklerden daha düşük ve yetersiz bir seviyede oldukları ve cinsiyetler arasında işlevsel bir eşitsizlik olduğu görüşü de işlevselcilik ekolünün önemli görüşlerinden birini oluşturmaktadır (Schultz ve Schultz, 2020). 1960’larda oldukça popüler olan işlevselcilik görüşü artan feminist hareketin etkili olması ve toplumsal olarak kadının güçlenmesinin de etkisiyle giderek eski gücünü kaybetmiş, zamanla destek görmeye başlamış ve 1980’lerde ise etkililiğini yitirmiştir (Giddens ve Sutton, 2016).

1970’li yıllara gelindiğinde psikoloji alanında bir teorik temele dayanmaksızın cinsiyet ayrımcılığının varlığının ispatına yönelik çalışmalar ortaya konmuştur (Kayaoğlu, 2008). Daha önce de belirtildiği üzere

1970’lerde feminizmin güçlenmesiyle cinsiyetçilik sosyal bir sorun hâline gelmiş ve araştırmacılarca önyargı çalışmaları kapsamında incelenmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde cinsiyetçiliğin farklı alanlardaki tezahürlerine ilişkin bazı çalışmaların da gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, Pingree ve arkadaşları (1976) Bilinç Ölçeği (Consciousness Scale) ismini verdikleri bir sıralama ile medyada kadınların nasıl yansıtıldığını 1’den 5’e kadar sıralamışlardır. Bu sıralamaya göre birinci seviye kadının oldukça bilinçsiz ve neredeyse bir insan değilmiş gibi temsil edilmesini ifade ederken beşinci seviye ise tüm kalıpyargılardan arınmış, kadın ve erkeğin bazen birbirinden üstün olabileceğini kabul eden yansıtılışları ifade etmektedir (Pingree ve ark., 1976). Bu çalışma cinsiyetçiliğin artık sosyal bir sorun olarak ele alınıp farklı alanlardaki cinsiyetçi olaylara önem verilmeye ve çalışma konularına dâhil edilmeye başlandığını göstermektedir.

Cinsiyetçi tutumların ölçülmesi konusunda geliştirilen ilk ölçek Spence ve Helmreich’in (1972) Kadınlara Yönelik Tutumlar Ölçeği’dir. Daha sonra geliştiricileri tarafından kısaltılmış bir formu oluşturulan bu ölçek kadınların çeşitli hakları, sorumlulukları ve rollerine ilişkin ifadeler barındırmakta ve Likert tipi puanlanmaktadır (Spence ve ark., 1973). Ölçeğin kısa ve uzun formu bir süre boyunca kullanılmıştır. Ancak 1990’lardan sonra ölçekten alınan puanlardan bir çeşitlilik elde edi-

lememeye başlanmış ve ölçeğin artık eski cinsiyetçi tutumlar ortadan kalktığı ve cinsiyetçilik eskisi gibi açık bir şekilde ifade edilememeye başladığı için kullanılamaz hâle geldiği ve işlevsizleştiği savunulmuştur (Kayaoğlu, 2008).

Toplum tarafından artık kabul görmediğinden ve büyük tepki ile karşılaşıldığından cinsiyetçiliğin açıkça ifade edilişindeki bu değişim cinsiyetçiliğin mevcut ölçeklerle ölçülmesini güçleştirmiş ve yeni ölçek çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Sakallı-Uğurlu'nun (2003) da belirttiği gibi, Tougos ve arkadaşları (1995) iş hayatını da kapsayacak biçimde cinsiyetçilik içeren ifadeleri olan Yeni Cinsiyetçilik Ölçeği'ni ve Swim ve arkadaşları (1995) cinsiyet eşitsizliği fikrine karşı çıkarak artık bunun bir sorun olmadığını belirten ve kadınlara karşı olumsuz ifadeler barındıran Modern Cinsiyetçilik Ölçeği'ni bu amaçla geliştirmişlerdir. Swim ve Cohen'e (1997) göre, cinsiyetçiliğin ifade edilişinde zamanla bazı değişiklikler meydana gelmiş, önceden açık bir şekilde doğrudan ifade edilebilen cinsiyetçilik zamanla daha örtük ve gizli biçimlerde ifade edilmeye başlanmıştır. Bu değişimle birlikte örtük (*covert*), açık (*overt*) ve gizli (*subtle*) olmak üzere üç farklı biçimde ifade edilmeye başlanan cinsiyetçilik, Modern Cinsiyetçilik Ölçeği'nde bu açılar gözetilerek ele alınmıştır (Swim ve Cohen, 1997). Bu gelişmeler cinsiyetçiliğin toplumsal değişimlerden etkilenebildiğini ve artık klasik görüş ile

çalışılamayacağını, daha modern ve yeni teorilere ihtiyaç duyulduğunu destekler niteliktedir.

En önemli modern cinsiyetçilik çalışmalarından biri de Glick ve Fiske'in (1996) Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'dır. Bu kuram doğrultusunda Glick ve Fiske Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'ni geliştirmişlerdir. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'na göre cinsiyetçilik korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik olmak üzere iki temel cinsiyetçilik türünün birleşiminden oluşmaktadır (Glick ve Fiske, 1996). Söz konusu kuram kadın ve erkek arasındaki ilişkinin diğer ayrımcılık türlerinden farklı olduğuna dikkat çekmektedir. Öyle ki erkekler üreme ve üretkenlik gibi konularda kadınlara ihtiyaç duymakta ve onlarla bir arada olmayı arzulamakta iken statü ve güç bakımından onlardan üstün konumda bulunmakta, bu sebeple kendilerinden düşük konumda olan kadınlara karşı derin duygular içeren çelişkili bir ayrımcılık hissetmektedirler (Sakallı-Uğurlu, 2003). Hissedilen bu çelişik duygulu ayrımcılığa paralel olarak korumacı cinsiyetçilik kadının sevmeye, ilgilenilmeye, yüceltilmeye değer olduğu gibi olumlu maskeler altında düşük statüde ve bir erkek tarafından korunmaya muhtaçmış gibi olduğunun vurgulandığı ayrımcılık türünü ifade etmektedir (Glick ve Fiske, 1996). Öte yandan düşmanca cinsiyetçilik ise kadının doğrudan düşük seviye ve statüde olduğunun vurgulandığı, zayıf ve erkeğe bağımlı olduğunun dile getirildiği ayrımcılık

türünü ifade etmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2002). Bu tanımlamalardan hareketle düşmanca cinsiyetçiliğin daha çok klasik cinsiyetçilik görüşünü ölçmeye çalıştığı ve açık cinsiyetçiliği anlattığı, korumacı cinsiyetçiliğin ise cinsiyetçiliğin kadınlar tarafından kabul edilmesini daha kolay kılan ve daha az tepki gösterilen modern yüzünü oluşturduğu ve temsil ettiği söylenebilir. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği Sakallı-Uğurlu tarafından Türkçeye uyarlanmış ve yapılan geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda ölçeğin Türkiye’de kullanılmaya uygun olduğu görülmüştür (Sakallı-Uğurlu, 2002). Ülkemizde son zamanlarda yapılan cinsiyetçilik konulu çalışmalara bakıldığında büyük ölçüde Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği’nin kullanıldığı, çalışmaların genellikle bu kuram temel alınarak gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kadınlara Yönelik Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği’ni geliştiren ve erkeklerin kadınlara karşı çelişkili birtakım görüşlerinin olduğunu öne süren Glick ve Fiske, bu görüşe paralel olarak kadınların da erkeklere yönelik bu çelişkili tutumlara benzer tutumlarının olabileceğini öne sürmüş ve Erkeklere İlişkin Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği’ni oluşturmuştur (Glick ve Fiske, 1999). Şüphesiz ki toplumsal cinsiyet kavramı ve cinsiyetçilik olgusunun anlaşılabilmesi için kadınların erkeklere yönelik görüşlerinin çalışılması da önemlidir. Kadınlar bir yandan ilişkilerinde erkeklerle birlikte olmaya ihtiyaç duymakta ancak öte yandan onların

daha güçlü olduklarını düşünüp kendilerinin güçsüz olarak atfedilmelerine gücenebilmektedirler ve bu durum çelişkili tutumları beraberinde getirmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2008). Söz konusu ölçek Sakallı-Uğurlu tarafından Türkçeye uyarlanmış ve üniversite öğrencilerinde geçerlik güvenirlik çalışmaları tamamlanmıştır (Sakallı-Uğurlu, 2008). Bu ölçek Türkiye’deki cinsiyetçilik araştırmalarına yeni bir bakış açısı kazandırması açısından oldukça değerlidir.

Özetle cinsiyetçilik olgusu geçmişten bu yana varlığını sürdürmektedir. Ancak söz konusu bilgiler ışığında cinsiyetçiliğin uzun bir geçmişi olmasına karşın araştırmalar bakımından nispeten daha kısa bir tarihi olduğu söylenebilir. Özellikle 1960’larda cinsiyetçilik olgusu işlevselcilik gibi kuramsal yaklaşımlarla meşrulaştırılacak biçimde ele alınırken, 1970 ve 1980’lerde etkililiği artan kadın hareketlerinin etkisiyle, zamanla bu meşrulaştırıcı zeminden uzaklaşmış ve daha eleştirel bir gözle toplumsal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır. Cinsiyetçiliğin bir önyargı ve ayrımcılık çeşidi olarak çalışıldığı ilk yıllarda daha çok açık cinsiyetçiliği ölçen çalışmalar gerçekleştirilmiş, düşmanca cinsiyetçi tutumlar ölçülmeye çalışılmıştır. Zamanla bu görüşlerin artık toplumsal olarak kabul görmüyor oluşu ile bu açık ve düşmanca cinsiyetçilik form değiştirerek daha örtük ve daha yumuşak biçimlerde ifade edilmeye başlanmıştır. Bu toplumsal değişim sonucunda modern cinsiyetçilik ölçekleri olarak adlandırılan ölçme araçları

geliştirilmiş ve bireylerin cinsiyetçi tutum ve davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır. Başlarda yalnızca kadınlara yönelik tutum ölçekleri geliştirilirken son yıllarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığının anlaşılmasında erkeklere yönelik ayrımcı tutum ve davranışların da ölçülmesi gerektiği öne sürülmüş ve araştırma alanlarına erkeklere yönelik cinsiyetçilik konusu da eklenmiştir. Son olarak, yine yukarıda özetlenen kuram ve araştırmalarda da görüldüğü gibi, cinsiyetçiliğin çalışılma alanı da zaman geçtikçe bu konuya verilen önem doğrultusunda artmıştır. Görüldüğü üzere, cinsiyetçilik olgusu toplumdaki yerini terk etmemekte, farklı formlar içerisinde hâlen varlığını korumaya devam etmektedir. Bununla birlikte, bu konuya zaman içerisinde daha eleştirel bakılması ve bu konuda daha fazla çalışma gerçekleştirilmesinin, cinsiyetçi tutum ve davranışların anlaşılması, ortadan kaldırılması ile cinsiyetçiliğin bireyler üzerindeki etkisinin azaltılması konularında umut verici olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

Bilgin, N. (2017). *Sosyal psikoloji* (8. basım). Ege Üniversitesi Yayınları.

Giddens, A. ve Sutton P. W. (2016). *Sosyoloji*. (7. basım). (Çev. M. Şenol). Kırmızı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi, 2013).

Glick, P. ve Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491-512.

Glick, P. ve Fiske, S. T. (1999). The ambivalence toward men inventory. *Psychology of Women Quarterly*, 23(3), 519-536.

Kayaoğlu, A. (2008). Önyargı olarak cinsiyetçilik. *İletişim Araştırmaları*, 6(1), 9-37.

Pingree, S., Hawkins, R. P., Butler, M. ve Paisley, W. (1976). A scale for sexism. *Journal of Communication*, 26(4), 193-201.

Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.

Sakallı-Uğurlu N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11-12), 1-20.

Sakallı-Uğurlu, N. (2008). Erkeklere İlişkin Çelişik Duygular Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 1-11.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2020). *Modern psikoloji tarihi* (8. basım). (Çev. Y. Aslay). Kaknüs Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi, 2004).

Spence, J. T. ve Helmreich, R. (1972). The Attitudes Toward Women Scale. *JSAS Catalog of Selected Documents in Psychology*, 2(153), 1-52.

Spence, J. T., Helmreich, R. ve Stapp, J. (1973). A short version the Attitudes toward Women Scale (AWS). *Bulletin of the Psychonomic Society*, 2(4), 219-220.

Swim, J. K. ve Cohen, L. L. (1997). Overt, covert and subtle sexism. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 103-118.

DUYGUSAL YEME FENOMENİ ÜZERİNE BİR KRİTİK

Ezgi Sanlı*

Negatif duygular gibi yemek yemek de hayatımızın bir parçasıdır. “Duygusal yeme” negatif duyguların bazı insanlarda yeme davranışında artışa yol açtığını söyleyen bir fenomendir (Bruch, 1973). Otonomik duygusal aktivitedeki artış vücutta tokluk hissine benzer hormonlar salgılattığı için bu durum biyolojik olarak şaşırtıcı olsa da (Blair ve ark., 1991), duygusal yeme birçok farklı popülasyonda gözlemlenmiştir (Evers ve ark., 2010). Yapılan bir çalışmada kadın ve erkeklerde görülme sıklığında majör bir fark bulunmamasının yanında düşük kilolu kişilerin negatif duygusal deneyimler yaşadıklarında hem normal kilolu hem de aşırı kilolu kişilerden daha az yemek yeme davranışında bulundukları tespit edilmiştir (Geliebter ve Aversa, 2003). Fakat yine aynı çalışmada şaşırtıcı olarak düşük kilolu bireylerin pozitif durum-

larda diğer gruplardan daha fazla yemek yeme davranışı raporladıkları görülmüştür (Geliebter ve Aversa, 2003).

Duygusal yemenin altındaki psikolojik mekanizmayı açıklamaya çalışan birçok teori vardır. Bunlardan biri tıkanırcasına yemenin negatif duygulara dair bir öz farkındalıktan kaçış girişimi olduğunu savunmaktadır (Heatherton ve Baumeister, 1991). Bir diğeri ise aşırı yemenin pozitif duygu deneyimini arttırdığını iddia etmektedir (örneğin, tat, koku vb., Lehman ve Rodin, 1989). Başka bir araştırma ise duygusal yemenin esas sıkıntı kaynağından uzaklaşmak için yapıldığını ve algılanan stresi yeme davranışına hatalı bir şekilde aktarma girişimi olduğunu belirtmektedir (Herman ve Polivy, 1988).

Hepimiz zaman zaman sıkıldığımızda, üzüldüğümüzde veya stresli olduğumuzda kendimizi buzdolabının önünde bulabiliyoruz. Buna yalnızca duygular mı sebep oluyor yoksa hissedilen duygu ve yaptığımız davranış arasında başka bir işleyişten söz edebilir miyiz? Yapılan bir çalışmada salt duygunun yarattığı etkiden ziyade kişilerin duygu düzenlemedeki tutum ve tavırlarının etkisi araştırılmıştır (Evers ve ark., 2010). Kadın üniversite öğrencileri ile yürütülen çalışmada duygusal durumlarda bastırma yanıtını sık olarak verenlerin yine

* SayoTerapi Psikolojik Danışmanlık Merkezi, Psikolog

duygusal durumlarda bu yanıtı vermeyenlere kıyasla yiyecek tüketiminin arttığı gözlemlenmiştir. Bastırma duygusal durumlarda duyguların azaltılmasını veya hiç ifade edilmemesini gerektirir (Gross ve John, 2003). Bununla birlikte, yaşanan durumun duygusal etkisini değiştirmek için kişinin o duruma yönelik düşüncelerini değiştirmesi (Mischel ve Ayduk, 2004) anlamına gelen yeniden yapılandırma stratejisindeki bireysel farklılıklar ile gıda tüketimi arasında bir bağlantı tespit edilememiştir (Evers ve ark., 2010). Duygu düzenlemede bastırma stratejisi strese karşı verilen fizyolojik yanıtı artırırken davranışsal yanıtı kısıtlama eğilimindedir ve bunun negatif duygu deneyimini azaltmada başarısız olduğu görülmüştür. Buna karşın yeniden yapılandırma stratejisi daha az olumsuz duygusal deneyim ve daha az fiziksel tepki ile ilişkilendirilmektedir (Gross, 2002). Bu sonuçlara göre bastırma uyumsuz bir duygu düzenleme stratejisiyken yeniden yapılandırmanın uyumlu bir duygu düzenleme stratejisinin olduğunu söylemek mümkündür. Yine az önce bahsettiğim çalışmada (Evers ve ark., 2010) olumsuz duygularını bastırma talimatı alan katılımcıların bu duyguları yeniden değerlendirme veya kendilerini ifade etme izni verilen katılımcılara kıyasla daha fazla rahatlatan, iyi hissettiren yiyecekler (*comfort food*) yedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar aslında duyguların kendiliğinden gıda alımını etkilemediğini ve uyumsuz duygu düzenleme stratejilerinin kullanılmasının artan yeme

davranışından sorumlu olduğunu savunmanın pek de yanlış olmadığını göstermiştir (Evers ve ark., 2010).

“Yeme” alanında yapılan araştırmalarda araştırmacılar katılımcıları çeşitli gruplara ayırır ve bunu yaparken de çoğunlukla katılımcıların kendilerini raporladıkları ölçekler kullanırlar. Ancak son zamanlarda bu tür ölçeklerin geçerliliği hakkında çeşitli sorular sorulmaya başlanmıştır. Bir derleme makalede duygusal yemek yeme durumu, duygu durum ve yiyecek tüketimi arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalara bakılmıştır (Bongers ve Jansen, 2016). İncelenen çalışmalardan sadece bir tanesi duygusal yoğunluğu yüksek durumlarda artan gıda tüketimi hipotezini desteklerken diğer üç çalışmada böyle bir sonuca ulaşılmadığı tespit edilmiştir (Bongers ve Jansen, 2016). Buradan, duygusal yemek yeme ölçeğinde kişinin bildirdiği yüksek puanların gerçekten negatif duygular hissedildiğinde artan yeme davranışını göstermediği sonucunu çıkarabiliriz (Bongers ve Jansen, 2016). Başka bir deyişle, yüksek puan alan bireylerde yoğun duygusal koşullar altında yiyecek tüketiminin arttığına dair elimizde tutarlı bir kanıtın olmadığını söylemek mümkündür. Bunun olası bir nedeni “Depresif hissettiğinizde yemek yeme arzunuz oluyor mu?” gibi bir soru sorulduğunda kişilerin bu olayın meydana geldiği durumlara daha fazla, meydana gelmediği durumlara ise daha az dikkat etmeleri olabilir. Duygu durum ve yemek yeme arasındaki ilişkide bilinçli tepkileri değerlendiren anketlerin aksine, örtük

ölçümler daha otomatik ve bilinçsiz ilişkileri değerlendirebildiğinden bu tarz ölçeklerin kullanılması daha yararlı olabilir (örneğin, Single Target Implicit Association Test [ST-IAT], Ecological Moment Assessments [EMA]; Bongers ve Jansen, 2016).

Yazının başında da belirttiğim gibi bazılarımız duygusal zamanlarda kendimizi buzdolabının önünde bulsak da yapılan çalışmalar bu durumu genellemek ve buradan bir sonuç çıkarmanın oldukça güç olduğunu gözler önüne sermiştir. “Duygusal yeme” fenomenine dair hem altında yatan mekanizmalar ile ilgili farklı teorilerin olması hem de ölçüm araçlarının tartışmaya açık olması bu güçlüğü başlıca nedenlerindendir.

Kaynaklar

Blair, E. H., Wing, R. R. ve Wald, A. (1991). The effects of laboratory stressors on glycemic control and gastrointestinal transit time. *Psychosomatic Medicine*, 53, 133-143.

Bongers, P. ve Jansen, A. (2016). Emotional eating is not what you think it is and emotional eating scales do not measure what you think they measure. *Frontiers in Psychology*, 7, 1-11.

Bruch, H. (1973). *Eating disorders: Obesity, anorexia nervosa, and the person within*. Basic Books.

Evers, C., Marijn Stok, F. ve de Ridder, D. T. D. (2010). Feeding your feelings: Emotion regulation strategies and emotional eating. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(6), 792-804.

Geliebter, A. ve Aversa, A. (2003). Emotional eating in overweight, normal weight, and underweight individuals. *Eating Behaviors*, 3(4), 341-347.

Gross, J. J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 39, 281-291.

Gross, J. J. ve John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 348-362.

Heatherton, T. F. ve Baumeister, R. F. (1991). Binge eating as escape from self-awareness. *Psychological Bulletin*, 110, 86-108.

Herman, C. P. ve Polivy, J. (1988). Excess and restraint in bulimia. K. Pirke, W. Vandereycken ve E. Ploog (Ed.), *The psychobiology of bulimia* içinde (ss. 33-41). SpringerVerlag.

Lehman, A. K. ve Rodin, J. (1989). Styles of self-nurturance and disordered eating. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 117-122.

Mischel, W. ve Ayduk, O. (2004). Will power in a cognitive-affective processing system: The dynamics of delay of gratification. R. F. Baumeister ve K. D. Vohs (Ed.), *Handbook of self-regulation: Research, theory and practice* içinde (ss. 99-129). Guilford.

FITRAT DEĞİL, İNŞA MESELESİ!

Şahin Atik*

Özcü söylemler, sosyokültürel bağlamda belirli insan gruplarının “içlerinde bir yerlerde” bir öz olduğunu ve bu özün davranışlara yön verdiğini, hatta zaman zaman büsbütün belirlediğini ifade eder (Burr, 1995). Bu tür söylemler gerek günlük hayatlarımızda gerekse sosyal bilimlerde mütemadiyen inşa edilerek bireye odaklanan ve olguları değişmez kılan veya sabitleştiren anlamların yeniden ve yeniden üretilmesine neden olabilir. Dolayısıyla bu söylemler vasıtasıyla olguları konuşurken bağlamın, çevrenin veya sistemin etkisini ya da önemini konuşamaz hâle gelebilir ve artık konuşmalarımız veya çeşitli problemlere yönelik çözüm önerilerimiz bireye veya bireyin “özel veya içsel özelliklerine” yönelmiş bir konumda kalabilir. Böylece söz gelimi kadınların iş yerlerinde yönetici pozisyonunda erkeklere kıyasla çok daha az bulunabilmelerinin nedeni kadınların “duygusal fıtratları”

veya “yöneticilik vasıflarını taşıyamamaları”dır, erkeklerin monogamik ilişki içindeyken başka bir kadınla ilişki yaşaması “doğaları gereği” olabildiğince döl dağıtıp yavru sahibi olacak şekilde psikolojik evrimsel mekanizmalara sahip olmasındandır. Bir çocuğun düzenli olarak kitap okumaması onun tembel olmasındandır, trans bir kadının seks işçiliği yapması onun “sapkın” veya “günahkâr” doğasındandır veya kadınların ve erkeklerin asimetrik psikososyal ve toplumsal konumları farklı nöral yapılar veya aktivitelere, beyin bölgeleri aktivasyonlarına ve hormonlara ve/veya hormon düzeylerine sahip olmalarındandır. Yaşam deneyimlerimiz yoluyla davranışlarımızda meydana gelen görece kalıcı ve uzun süreli değişimlerin, yani öğrenmelerimizin hâlihazırda var olan sinapslar arasındaki kimyasal değişmelere (Bourne ve ark., 2013; Chen ve ark., 1996; Heidegger ve ark., 2010), yeni sinapsların (Draganski ve ark., 2004; Lerch ve ark., 2011; Spinelli ve ark., 1980) ve yeni nöronların oluşumuna (Fuchs ve Flügge, 2014; Gould ve ark., 1999) yol açtığı bulguları göz önüne alınırsa bu kurulan çarpık neden-sonuç ilişkisi daha net anlaşılabilir.

Özellikle toplumsal cinsiyet rollerine ve ilişkilerine dair yaklaşımlar tipik olarak özcü açıklamalarla örülüdür. Bir kere, söze en başta “karşı(t) cins/cinsiyet” diye başlanır. Gündelik konuşmalarımızda kadınlar ve erkekler sürekli birbirlerinin karşısında, zıt var oluşlar olarak

* Psikolog

inşa edilir. Bir doğru parçasını hayal ettiğimizde adeta bir uçta erkekler, diğer uçta kadınlar vardır. Böylece bu cinsiyet kimlikleri fitrat olarak “birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan” var oluşlar olarak baskın anlatılarda yerini alır. Kadın duygusaldır, erkek mantıklı; hayırlı kadınlar eşlerine itaat edendir, erkekler ise aile reisleridir, yöneticidir; erkek koruyucudur, kadın ise kollanmaya muhtaç olandır... Biri, diğeri olmadan tahayyül edilemez, çünkü fitrat böyledir. Hayatın özü/amacı üremektir. Olması gereken/normal/doğal olarak inşa edilen/üretilen bu ilişki biçimi neyin kabul edilebilir ve neyin kabul edilemez olduğunun sınırlarını çizip kendisinin dışında olan var oluşları anormalize eder, ahlak-sız olarak itham eder, ötekileştirir ve patolojikleştirir.

Özcü anlama yolları yalnızca teorik açıklamalarda veya gündelik uygulamalarda ortaya çıkmaz, çeşitli psikolojik pratiklerde de kendini gösterir. Örneğin ana akım psikoloji eğitilmiş bir klinik psikologun, danışanlarının yaşadığı problemleri nadiren sistemsel veya toplumsal problemler olarak kavramsallaştırması muhtemeldir. Dolayısıyla bu tür bir yaklaşım bireylerin yaşadığı problemleri psikolojize edip bireye dair “içsel özelliklere” müdahale etmeyi önceler, böylece sunulan çözümler de bireysel bağlamın dışına çıkmaz ve tipik olarak orta sınıf ideallerini yansıtır. Kısacası, özcü söylemlerin ışığında olgulara dair açıklamalar ve/veya müdahale nesneleri hemen hemen her zaman bireylerin içeri-

sinde bir yeredir: Genetik faktörler, zihin, bilişler, hormonlar, nöronların farklı aktive olma biçimleri, beyin farklılıkları, kişilik yapıları, fitrat... Fox ve arkadaşlarının (2012) da ifade ettiği üzere, ana akım psikoloji çoğunlukla gerek teorik yaklaşımlarıyla gerekse de pratikleriyle statükoyu destekler ve eşitsizlik içeren toplumsal yapıların sürdürülmesini sağlar.

Özcü söylemler çoğunlukla ciddi mantık hatalarını bünyesinde barındırmakta ve yıkıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Örneğin, düzenli olarak kitap okumayan bir çocuğun durumunu, çocuğun tembel bir doğaya sahip olmasıyla açıklamanın değişime hiçbir şekilde kapı aralamayacağı söylenebilir. Sonuçta tembel bir özü olan birini nasıl değiştirebilirsiniz ki? “Huylu huyundan vazgeçmez.” veya “Bir insan yedisinde neyse yetmişinde de odur.” şeklindeki atasözleri de özcü söylemlerin değişime nasıl kapıları kapattığının esaslı örneklerindendir. Ayrıca özcü söylemler açıkladığı duruma gömüktür ve bu tür söylemlerin gerçeklikleri bağımsız olarak başka bir yolla test edilemez ki bu da bir tür düşünme hatası olarak sınıflandırılan döngüsel akıl yürütme yanılgısının meydana gelmesine sebep olabilir. Yani çocuğun tembel bir doğaya veya öze sahip olduğu yargısı, zaten hâlihazırda düzenli olarak kitap okumamasından çıkarsanmıştır ve bu tembel öze dair başka bir bağımsız kanıt yoktur. Bu döngüsel akıl yürütmenin sakıncalarının yanında alanyazındaki çalış-

malar bağlamın da önemini ortaya koymaktadır. Örneğin Phillips'in (1968) suça sürüklenen çocuklarla yaptığı çalışması, çocukların çevresindeki değişimlerin davranışlarına olan dramatik etkisini göstermektedir. Bu çalışmada 12 yaşında olan, 120 IQ'ya sahip olduğu ve okulda problemler çıkarıp ödevlerini yapmadığı belirtilen Tom isimli çocuk, ödev yapma davranışının ardından hemen ödüllendirildiğinde (örn., gece uyanık kalma hakkının sunulması) Tom'un tamamladığı ödev oranının sıfırdan %50 civarına yükseldiği bildirilmiştir. Görüldüğü üzere, Tom'un ödev yapma davranışı, tepki pekiştireç/ödül bağıllığından, yani çevreyle olan etkileşimden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu da davranışları bağlamından soyutlayıp değerlendirmenin bakış açılarının çarpıtılmasına neden olduğunu göstermektedir.

Kitap okuma örneği görece daha masum olsa da genel olarak özcü söylemler inşa ettiği anlamlar ile adaletsiz ve asimetrik güç ilişkilerinin devamına neden olur, sistemi aklar ve sorumluluğu doğrudan bireye yükleyerek hiyerarşik güç ilişkilerinde altta olan göçmenler, cisgender ve heteroseksüel kadınlar, LGBTİ+ bireyler, nörotipik olmayan bireyler vb. azınlık gruplarının mağdur edilmelerine yol açar. Açıkça ortadadır ki, toplumsal cinsiyet rollerine, insanlar arası etkileşimlerle sosyo-kültürel ve tarihsel bir bağlamda inşa edilen erkek üstünlükçü öğrenilmiş pratikler olarak yaklaşmak ile “fit-

rat” veya “evrimsel psikolojik mekanizma” olarak bakmanın farklı birtakım doğurguları vardır. Dolayısıyla özcü söylemlere karşı durmak ve bu tür söylemleri inşa etmemek; grupları ve/veya bireyleri bağlama veya sisteme gömük bir şekilde değerlendirme, kültürel fenomenleri biyolojikleştirmeme ve en temelde var olan yaşam biçimlerinin yaşamanın mutlak “doğal” yolları olmadığı anlayışlarını da beraberinde getirir.

Sonuç olarak, Foucault'nun da ifade ettiği üzere (Çeviri Konuşmalar, 2019) temel mesele, bilginin tarihsel çerçevede incelenip belirli bir toplumsal ve kültürel bağlamda üretilme, tarihsel süreçte aktarılma ve zamanın ruhuna göre değişime ve dönüşüme uğrama özelliklerine vurgu yapmak gibi görünmektedir. Böylece, bu bilgilerin inşa ettiği hegemonik ve mutlak anlam, rölativizm temelinde kimlere hizmet edip kimlerin üzerinde tahakküm kurduğu bağlamında ele alınarak sarsılabilir. Bu da kültürel olarak “ulaşılabilir” yeni söylemsel kaynakların ve dolayısıyla anlama yollarının inşa edilmesine yol açılması, hiyerarşik güç ilişkilerinde altta olan grupların kendilerine biçilen fitratın ötesine geçmesi ve yeni nefes alanları bulmaları anlamlarına gelmektedir.

Kaynaklar

Bourne, J. N., Chirillo, M. A. ve Harris, K. M. (2013). Presynaptic ultrastructural plasticity along CA3→CA1 axons during long-term potentiation in mature hippocampus. *The Journal of Comparative Neurology*, 521, 3898-3912.

Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. Routledge.

Chen, W. R., Lee, S. H., Kato, K., Spencer, D. D., Shepherd, G. M. ve Williamson, A. (1996). Long-term modifications of synaptic efficacy in the human inferior and middle temporal cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 93, 8011–8015.

Çeviri Konuşmalar. (2019, 9 Ekim). Michel Foucault: “İçinde bulunduğumuz sisteme mahkum değiliz” [Video]. YouTube. <https://youtu.be/N3nU44c5578>

Draganski, B., Gaser, C., Busch, V., Schuierer, G., Bogdahn, U. ve May, A. (2004). Neuroplasticity: Changes in grey matter induced by training. *Nature*, 427, 311-312.

Fox, D., Prilleltensky, I. ve Austin, S. (2012). *Eleştirel psikoloji*. Ayrıntı yayınları.

Fuchs, E. ve Flügge, G. (2014). Adult neuroplasticity: More than 40 years of research. *Neural Plasticity*, Article ID 541870, 1-10.

Gould, E., Reeves, A. J., Graziano, M. S. ve Gross, C. G. (1999). Neurogenesis in the neocortex of adult primates. *Science*, 286, 548–552.

Heidegger, T., Krakow, K. ve Ziemann, U. (2010). Effects of antiepileptic drugs on associative LTP-like plasticity in human motor cortex. *European Journal of Neuroscience*, 32, 1215–1222.

Lerch, J. P., Yiu, A. P., Martinez-Canabal, A., Pekar, T., Bohbot, V. D., Frankland, P. W. ve . . . Sled, J. G. (2011). Maze training in mice induces MRI-detectable brain shape changes specific to the type of learning. *NeuroImage*, 54, 2086–2095.

Phillips, E. L. (1968). Achievement place: Token reinforcement procedures in a homestyle rehabilitation setting for “pre-delinquent” boys. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1, 213-233.

Spinelli, D. H., Jensen, F. E. ve DiPrisco, G. V. (1980). Early experience effect on dendritic branching in normally reared kittens. *Experimental Neurology*, 62, 1–11.

PSİKANALİZDE NARSİSTİK ÇÖZÜMLEME

Zeynep Büyükkeser*

Narsisizm kelimesi günlük hayatımızda negatif bir karşılık bulur. Kişinin kendini ön plana koyması ve kendine hayranlık duyması gibi genelde eleştirel karşıladığımız anlamlar taşır. Britannica Ansiklopedisi'nin (2019) açıklamasına göre, narsisizm kökenlerini Yunan mitolojisinde kendi görüntüsüne âşık olan ve bu aşkı yüzünden ölüme mahkûm olan Narcissus'un mitinden almıştır. Antik çağlarda, göz alıcı bir yakışıklılığı olan Narcissus'un kendi yansımasını görmesi Tanrılar tarafından yasaklanmıştır. Kendisini hiç görememiş olan Narcissus neye benzediğini bilmiyordur. Bir gün nehir kenarında yürürken nehirde akan suda kendi yansımasını gören ama bunun farkında olmayan Narcissus, bu güzelliğe âşık olur. Bu yansımaya her dokunmaya çalıştığında suyun yüzeyinde kaybolan bu görüntüye bir türlü ulaşamaz.

Âşık olduğu sevgilisine ulaşamamanın verdiği ıstırapla günden güne eriyip hayata veda eder. Ölümünden sonra ise vücudu nergis çiçeklerine dönüşür. Psikanalitik bağlamda Narcissus kendi benliğini ve nasıl gözüktüğünü algılama şansını asla yakalayamamış bir bireydir. Tanrıların yasağı dolayısıyla kendisini etrafındaki nesnelerin gözünden görememiş olan Narcissus, kendi narsisizmini geliştirmek için muhtaç olduğu bu nesnelerin bakışlarından yoksun kalmıştır. Bu sebeple kendisini ilk defa gördüğünde yaşadığı büyülenmeyle kendisine dokunmaya, kendisiyle iletişim kurmaya çalışırken artık çok geç kalmıştır. Nesneyle iletişim kuramayan, nesne tarafından dokunulamamış ve hissedilememiş olan Narcissus yok olmaya mahkûmdur.

Psikolojide narsisizmin bu bağlamda ilk tanımı Alfred Binet tarafından "kişinin kendisini bir cinsel nesne olarak tanımlamasına bağlı bir fetişizm" olarak yapılmıştır (Binet, 2011). Bu andan sonra "narsisizm" kelimesi birkaç yazarın daha kitabında geçmiş olsa da günümüzdeki popülerliğini Freud'un libido üzerine yaptığı çalışmalarına narsisizm kavramını eklemesi ve bunun üzerine bir makale yazmasına borçluyuz. Freud (1905) psikanalitik bağlamda bu kavramı ilk defa ele aldığı "Cinsellik Üzerine Üç Deneme" kitabında eşcinsellerin aynı cinsiyetten bir partner seçmesiyle narsisizm arasında yakın bağlantılar olduğunu savunmuş

* Lumière Üniversitesi Lyon 2, Psikoloji Bölümü Öğrencisi

ancak psikanalitik çevrelerde kavramın yaygınlaşması ve pek çok tartışmaya yol açmasıyla beraber anlamı ve kullanımı zaman içinde değişimlere uğramıştır.

Tarihsel sürecini kısaca özetlediğimiz bu kavramın literatürde kendine sağlam bir yer edinmesi Freud'un 1914'te "Narsisizm Üzerine" adlı makalesinin yayınlanması ile olur ve narsisizm kuramının temelleri böylece atılır. Freud, bu makalesinde "narsistik libido" kavramını ortaya atar. Libidoyu benliğin yaşam enerjisi olarak tanımlayan Freud, bu yaşam enerjisine kişinin yaşama tutunma ihtiyacı adına kendisine odaklanması sebebiyle narsistik libido adını verir. Freud'a göre normal narsisizm, bireyin kendisi, yakın çevresi ve çevresindeki diğer bireylerle uyumu ve çevresinin beklentilerini karşılayabileceği duygusunu yaşantılamasıdır (akt., Rozenblatt, 2002). Freud narsistik libido ve nesne libidosu kuramını açıklarken değindiği gibi, aslında kişinin narsistik bir yapılanmaya sahip olması için o kişinin gelişim döneminde narsistik ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Aksi takdirde başarısız veya eksik geçen bir narsisizm dönemi kişinin ileride patolojiler geliştirmesine sebep olabilir. Bu kısmı biraz açmak gerekirse, Freud kişinin kendini sevme tarzıyla başka insanları sevme tarzının birbiri ile bağlantılı olmasıyla beraber temelde farklı olduğunu ifade eder. Kişinin kendini sevme serüveni çevresinin ona sevilir ve değerli olduğunu hissettirebilmesiyle başlar.

Yani bir bakıma, sevildiğimiz ve değer verildiğimiz kadar başkalarını sevebilir ve değer verebiliriz. Bu sebeple narsisizmden bahsederken narsistik libido, yani kişinin kendisi ile olan iletişimi ve nesne libidosu, yani kişinin nesne ile olan yakın ilişkisinden bahsederiz (Freud, 2013).

Psikanalizin kurucularından birçok önemli isim için bu kuram bir dönüm noktası olmuştur. Ferenczi makalesinde yeni doğmuş bebeğin dış dünyayı kendi benliğinden bağımsız ve farklılaşmış bir şekilde değil, kendisi ve egosu ile içkin bir hâlde algıladığını ifade eder (akt., de Parseval, 2007).

Melanie Klein, bebeğin dış dünyanın farkındalığını kendi egosunun anneye yansıtılması üzerinden inşa ettiğini ifade eder ve dış dünyanın gerçekliğine bu şekilde ulaştığının altını çizer. Öte yandan Melanie Klein kendi kuramında bu monist (tekçi/birci) anlayışı reddeder ve bebeğin, egosu ile dış dünyanın ayrıksılığını fark eder bir pozisyonda olduğunu iddia eder (akt., Segal, 2000). Çağdaş psikanalistlerden Roussillon (2005) ise, "özdüşünümsellik prensibi" (*principe de réflexivité*) ile iki kuram arasında bir orta bir yol bulur. Roussillon'a göre (2005) kişinin narsisizm inşasında narsistik libido ve nesne libidosunu birbirine bağlayan üç boyut vardır: *Görölmek*, *duyulmak* ve *hissetmek*. Özdüşünümsellik prensibi, kişinin kendi iç dünyasını

karşısındaki nesnenin iç dünyası aracılığıyla inşa etmesi fikrinden yola çıkar. Bu da demektir ki, bebek kendi iç dünyasını ve dolayısıyla psişizmini inşa ederken bunu ancak ve ancak bakım vereni, yani nesnesi aracılığıyla yapabilir. Anne, bebek için bir bakıma kendi varlığının uzantısıdır ve kendisinden tamamen farklı değildir (Penot, 2009). Bebek anneye bakarken kendinin bir yansımasını, kendine dair olanı arar, ancak anneyle tam bir kaynaşım hâlinde olmadığına da farkındadır. Karşısındakinin kendisinden ayrı bir birey olduğunun farkındadır ve annenin psişesi üzerinden bebek kendininkini inşa edecektir. Bu sebeple Rousillon'a göre, anne bebekten ne tamamen ayrılmıştır ne de bütün bir kaynaşım hâlinindedir. Yazar anne ve bebek arasındaki bu sıra dışı ilişkinin bu üç prensibe uygun olarak gelişmesinin kişinin "sağlıklı" bir narsisizm geliştirebilmesi için gerekli olduğunu ifade eder (Roussillon, 2005).

Bebeğin narsisizm döneminde hareketlerinin, jest ve mimiklerinin görülmesi ve bunlara tepki verilmesi bebeğin görüldüğünü hissetmesinde önem taşır. Örneğin, görünmez olduğunu hisseden bebeğin yaşadığı narsistik acı, ileride sürekli ön plana çıkmak ve sürekli varlığını baskın kılmak ile ilgili endişelere dönüşebilir. Aynı şekilde sözleri dinlenmeyen, ağlaması duyulmayan çocuğun ileride sözlerinin dinlenmesiyle ilgili bir patolojisi ortaya çıkabilir. Bunun için söylediklerinin

duyulduğundan emin olmak için sürekli cümleleri tekrar etme takıntısı ortaya çıkabilir. Günümüzde, Freud'un libido teorisinin alanını genişleterek ergenliğe de kapı açan Rousillon, narsistik libido ve nesne libidosu arasındaki bağlantıyı ergenlikte de görmenin mümkün olduğunu açıklamıştır. Rousillon'a (2010) göre, bu dönemde iki libido arasında bir çatışma ortaya çıkar. Şu ana kadar narsisizmi için nesneden beslenen kişi, bu dönemde nesneye, yani ebeveynlerine sırtı dönük biçimde kendi narsisizmini tekrar inşa etme arayışına girecektir. Şu ana kadar idealize edilen ve kahramanlaştırılan aile bireylerinin de yanlışlar yaptığını, idealize edildikleri kadar kusursuz olmadığına farkına varan birey araya bir mesafe koyarak veya aile bireylerini gözünde değersizleştirerek karşılık verebilir.

Ergenlik döneminde yadsınamaz bir değeri olan bu çatışmanın temelinde aslında kişinin şu ana kadar kişiliğini oluşturmak için beslendiği ailevi bağlara olan derin ihtiyacı ile başkalarından sıyrılma ve kendi özgün kimliğini oluşturma çabası yatar. Kişi etrafındakiler ile bağ kurmaya ve yakınlaşmaya oldukça ihtiyaç duyarken aynı zamanda bu bağlantılar kişinin özgün ve bağımsız karakterini etkilemeye yatkındır. Rousillon'a (2005) göre, ergenlikteki madde bağımlılığı narsisizm ile yakından ilişkilidir. Uyuşturucu madde kişiyi rahatlatma veya mutlu etme görevi görürken karşılığında

hiçbir şey talep etmez. Öte yandan insanlarla olan ilişkiler bir karşılıklılık temelinde gerçekleşir. İki tarafın da karşılıklı olarak yerine getirmesi gereken sosyal ve ahlaki sorumluluklar vardır. İlişkinin devamlılığı iki kişi arasında bu sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır. Kişi ergenlik döneminde bunu özerkliğine bir saldırı olarak yorumlayabilir. Narsisizmle bağlantılı olarak ergenlikte ortaya çıkan patolojilerden birini de duygusal ilişkiler merceğinde inceleyebiliriz. Yine Freud'un libido teorisinden yola çıkarak ergenlik dönemindeki duygusal ilişkilere yoğunlaşan Rousillon, 2010 yılında yayınladığı "Ergenlikte Kişilik Hassasiyetleri" adlı makalesinde bireyin bu dönemde kendi narsisizmini inşa ederken ebeveynleri için yarattığı imajın aslında gerçeği yansıtmadığını fark eder. Ergen kişi, yarattığı yanılsamanın kırılmasıyla beraber ilk nesnesinden uzaklaşır. Sonucunda, ilk defa başka bir aşk objesiyle, ilk sevgiliyle tanışır. Kişi bu dönemde ihtiyaç duyduğu aidiyet duygusu ve bağlanma ihtiyacının tümünü bu nesne ile karşılamak ister. Bu sebeple ergenlikteki ilk aşk karşı tarafa tamamiyle bir bağımlılık içerebilir ve bağın kopması ihtimaline karşılık olağanüstü bir hassasiyet baş gösterebilir. Aileden sonra ilk defa bu kadar yatırım yaptığı ve idealize ettiği nesne ile ayrılık ise, yatırımın ve duyguların yoğunluğu sebebiyle kişide büyük bir narsistik "yara"ya sebep olabilir. Bu narsistik yaranın kişi üzerindeki etkisi çok büyük olacaktır. Acıyla baş etmek için intihar girişimi veya madde kullanımına başvurulması bile olasıdır. Ebeveyn

sonra karşılaşılan ilk aşk nesnesini idealize etmek, varlığını ona dayandırmak ve onda anlam bulmak kişiyi savunmasız hissettiği bir pozisyona sokabilir. Karşılaşılan aşk nesnesine yüklenen semboller, onunla anlaşılan imgelerin hepsi ayrılıkla beraber kaybolmaya başlar. Bütün bu yoğun sürecin sağlıklı bir şekilde sindirilmesi ve anlamlandırılması kişinin karakter gelişiminde kilit bir rol oynar, ancak şu da söylenebilir ki aşkın her türlü şeklinde bir bütünleyicilik bulunabilir. İnsan kendisinde olmayanı başkasında bulmak isteyen bir varlıktır. Bu sebeple kişi karşısındaki nesneye yatırım yaparken aslında kendi narsisizmine de yatırım yapar diyebiliriz. Böylece kendisinde olmayanı diğerinde bularak kendisini de bütünler.

Bu yazıda bebeğin dış dünya ile olan ilişkisini ilk nesne aracılığıyla nasıl inşa ettiğini, bu ilişki üzerine çağdaş psikanalistlerin pozisyonlarını kısaca ifade etmeye çalıştım. Bu konuyla ilgili kavramları açıkladıktan sonra, bu ilişkinin bebeğin dünyasında nasıl bir yankı uyandırdığını ve kişinin erişkin ve yetişkin döneminde yol açabileceği patolojileri kısaca açıklayarak kuramın önemine değindim. Psikanalitik kuramın en temel ögesi olan özne-nesne ilişkisinin kişinin yaşamının ilerideki safhalarında nasıl bir etkisi olabileceğini ifade ederek aslında bu ilişkinin önemini bir kez daha vurgulamak ve bu ilişkinin kişinin geleceğiyle ilgili yakın temasına dikkat çekmek istedim.

Kaynaklar

Binet, A. (2011). *Le fétichisme dans l'amour* (nouvelle édition de l'article paru originellement dans 2 numéros de la Revue philosophique, 1887, p. 143-167 et 252-274), A. Béjin. Payot, coll. Petite Bibliothèque Payot.

de Parseval, C. (2007). De Ferenczi à Winnicott: le « nourrisson savant » et le faux self. *Coq-héron*, 2(2), 122-141.

Encyclopedia Britannica. (2019). "Narcissus". Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Narcissus-Greek-mythology> (Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2021).

Freud S. (1905). *Trois essais sur la théorie sexuelle*, trad. franç., Gallimard.

Freud, S. (1914). On Narcissism: An Introduction. J. Strachey et al. (Çev.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (14) içinde (ss. 67-102). Hogarth Press.

Freud, S. (2013). XXVle Leçon. *La théorie de la libido et le narcissisme. Leçons d'introduction à la psychanalyse*. Paris cedex 14, Presses Universitaires de France içinde (ss. 427-445).

Freud, S., Strachey, J. ve Richards, A. (1977). *On sexuality: Three essays on the theory of sexuality and other works*. Penguin Books.

Lapsley, D. ve Stey, C. (2012). *Adolescent Narcissism*. University of Notre Dame.

Penot, B. (2009). De l'idée freudienne de narcissisme primaire à celle de subjectivation, deux approches complémentaires en psychanalyse. *Revue Française De Psychanalyse*, 2(2), 487-503.

Roussillon, R. (2005, 12 Şubat). *La Pensée Et La Réflexivité*. <https://reneroussillon.com/paradoxes/pensee-et-reflexivite-2005/>

Roussillon, R. (2010). Précarité et vulnérabilité identitaires à l'adolescence. *Adolescence*, 282, 241-252.

Rozenblatt, S. (2002). *In defence of self: The relationship of self-esteem and narcissism to aggressive behavior*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Long Island: Long Island Üniversitesi.

Segal, H. (2000). *Melanie Klein: développement d'une pensée* (2. Basım). Presses Universitaires de France.

CADI MIDIR, ŞEYTAN MIDIR, AKLI RUHU VAR MIDIR?

Eylem Yıldırımçakar*

*Kadın,
Adem'in kaburgasından yaratılan kadın,
Adem'in yalnızlığını gidermek için gönderilen kadın,
doğurmak ve erkeğe bir evlat vermek için var olan kadın,
doğurmazsa eksik olan, bir işe yaramayan kadın,
mahkemede iki tanesi ancak bir erkek eden kadın,
erkeğe nispeten eksik yaratılan, akli kavrayıştan yoksun kadın,
doğması pek de mutlu etmeyen,
zaten yarın bir gün evlenip gidecek kadın.
Uysal olanı makbul, azdan çok konuşması ayıp olan kadın,
kahkaha atması ayıp, şarkı söylemesi günah olan kadın,
yarım bir varlık ya da tamamlanmamış bir erkek olan kadın,
erkeğe nazaran ikinci sınıf cinsiyet muamelesi gören kadın...*

Saymakla azalmıyor, bitmiyor, yazdıkça yenisi geliyor akla bu cümlelerin. Ne kadar çoklar değil mi? Ne kadar çok kalıba sığdırılmaya çalışılıyor kadın, yetmiyor insan olarak anılması, illaki bir cümle gerekiyor ona biçilen ve yetinmesi gereken pa-

yın gözüne sokulması için. Bir kadın olarak acaba yüzyıllar öncesinde yaşasaydım ne hâlde olurdum, atarlar mıydı beni de bir kazana, yakarlar mıydı cadı diye? Hoş şimdi de çevremde cadıya benzetildiğim özelliklerle anılabiliyorum ama tabii emin olmak için o dönemlere gitmek gerekebilir. Neydi acaba o kadınlara cadı denmesinin sebebi, neydi acaba kazanlarda yakılma sebepleri, acaba bana benziyorlar mıydı? Yüzyıllar önce kadına sadece ideal anne olmak, eş olmak, ev kadını olmak, kız olmak gibi roller biçilmemiş, üstüne üstlük adeta “cadı rolünü de sen üstlen, bize taşılayacak, kazanlarda yakılacak, öldürülecek biri lazım, o neden sen olmayasın,” denilip bir de kadına cadı olma rolü takdim edilmiştir.

Cadı kelimesi bu kadar çok geçince insanın zihninde “ne demek acaba cadı, bu kadar bahsi geçen bu kelime hangi sözcüklerle anlamlandırılmaya çalışılmıştır acaba” diye bir merak baloncuğu da belirmiyor değil. Bakıldığında sadece dört harfli bir kelime ancak öğrendiklerim sonucu bende bu kelimenin bıraktığı hissiyatı hayali bir canlandırmayla somutlaştırmak için gözlerimi kapattığımda gördüğüm, dev tırnaklı bir elin indiği ve kadınların sırtını deşen pençeler atıp organlarını sökmeden yakalarını bırakmadığı bir imge oldu. Bu

* Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Öğrencisi

canlandırma biraz tedirgin edici olsa da zamanında yaşanılanlar ve yaşatılanlar kadar ürkütücü olamayacağı kanaatindeyim.

Cadı kelimesini araştırdığımda önüme çıkan ilk tanımlar, geceleri dolaşarak rastladığı insanlara kötülük yaptığına inanılan hortlak; masallarda geçen kötülük simgesi, kocakarı, büyücü kocakarı tanımları oldu (TDK, 2006). Bu tanımlarla kendimi henüz özdeşleştiremedim ama biraz daha derinleştirmekten zarar gelmez diye düşünüyorum. Gelelim cadı sıfatı yakıştırılması sonucu kadın olmaya, kadın olarak doğmaya pişman olmuş, kendi varlığına lanet okuyacak bedeller ödemiş olan o kadınlara. Kimdi acaba bu cadılar? Acaba o zamanın cadıları şu anki feministler miydi, acaba o zamanı gürh şimdiye bir uğrasa, ilk yakacakları “cadılar” feministler mi olurdu? Evet olurdu, hatta yazının hemen bir sonraki bölümünde yazılanların buna dair bir kanıt niteliği taşıyacağı kanaatindeyim.

Tarihte Adem’in Havva’dan önce, tıpkı Adem gibi topraktan yaratılmış olan bir karısı daha olduğu biliniyor. İlk kadın olduğu bilinen *Lilith* de bu cadı damgasından nasibini almış, ilk günahı işleyen ve hatta cennetten kovulmanın tüm hesabının kesildiği, ilk kötü kadın ve ilk cadı olarak damgayı alınının çatısına yemiştir. Lilith, Adem’e “ben seninle aynı topraktan geldim, biz eşitiz bana erklik taslayamazsın” demiştir, tabii bu cümleleri o zamanın jargonuyla dile getirmiştir ki bu tarihteki ilk

feminist olduğunu gönüllerde kanıtlamaya yeter de artar bile kanaatimce. İlk feminist Lilith, eşit olduklarını Adem’in gözüne sokup ona başkaldırdıktan sonra Adem’in pasif agresif erkliğine dayanamayıp cennetten kaçır. Sonrasında Adem’e erkliğini konuşturabileceği, bu sefer eşit şartlarda topraktan gelmediği ve Adem’in “sen benim kaburgamdan yaratıldın” diyebilip kendi üstünlüğüne kanıt sunabileceği, günümüze dek ulaşan erkilliğin fitilini ateşleyebileceği Havva sunulmuştur. Böylece ilk cadı damgasını yiyen kadın da Lilith olur (Karaküçük, 2010).

Bir başka cadı, hatta şeytan damgası yiyen kadın ise, şimdilerde kimilerinin tabiriyle feministlik taslamaktan uzak durmuş, feministlik adına bilinene göre bir adım dahi atmamış ki zaten fiziksel özellikleri sebebiyle adım dahi atamayan bir kadındır. Ancak bu özelliklerine ve Lilith’in aksine, eşitliğe dair bir derdi bile olmamış olmasına rağmen bu kadın çok da iyi bir sona kavuşamamış olan, çoğumuzun efsanelerden tanıdığı, kuyruğu yılan, üst bedeni kadın, bedeni pullarla kaplı, dili ateş olan *Şahmeran*’dır. Mezopotamya’da kötülük simgesi kadın, cadı ve şeytan kavramlarının atfedildiği *Şahmeran*’ın yılan yanı kötülükle, kadın yanı ise (yine yarısı bile tek başına kadın olmakla değerlendirilmemiş çünkü kadın olmak, sadece kadın olmak beraberinde birçok kötülük getirdiğinden) kadının var olan tek iyi özelliği olarak doğurganlıkla temsil edilmiştir. Yine

de bu kadın, bu kötülük, bu cadı Şahmeran da bir erkeğin kendini var edebilmek ve ispatlayabilmek için bulduğu ilk yol olan öldürme tutkusundan kurtulamamış, bir sebep bulunup bütün kötülüğü, bütün şeytanlığı ve bütün cadılığıyla öldürülmekten kaçamamıştır (Karaküçük, 2010).

Tarihe cadılıkla nam salmış başka bir kadın da M.Ö. 10. yüzyılda yaşadığı bilinen, Endor bilicisi *Endora*'dır. Kehanetlerinin gerçekleşmesiyle bilinen Endora, İsrail'in ilk kralı Saul'un danışmanlık istediği için aratıp buldurduğu biridir. Rivayete göre Kral Saul, Endora'dan Peygamber Samuel'in ruhunu çağırmasını ister ve Endora da bir şekilde Peygamber Samuel ile bağlantı kurup onu çağırır. Peygamber Samuel'in ruhu Kral Saul'e "Rab seni de İsrail halkını da Filistinlilerin eline teslim edecek, yarın sen ve oğulların bana katılacaksınız, Rab İsrail ordusunu da Filistinlilerin eline teslim edecek," der. Bunları duyan Kral Saul boylu boyunca yere düşer. Daha sonra Endora'nın ve Kral Saul'un yaşadıkları üzerine yapılan tartışmalarda Endora'nın Kral Saul'u kandırdığı, aslında ruh çağırmadığı, kralı güçlü bir oyunculukla sergilediği piyese inandırdığı gibi söylemler olsa da bu Endora'nın cadı diye anılmasından ve hakkında birçok sıra dışı (fenerinde kendi oğlunun bedeninden elde ettiği yağı kullandığı, ruhlarla konuştuğu, şeytanla dostluk yaptığı, zararlı ve korkunç biri olduğu gibi) söylentiler ve efsaneler yayılmasına engel olamamıştır (Demir, 2019).

Bu "cadılar" haricinde de tarihe birçok cadı adını yazdırmayı başarmış, cadılar birçok farklı millette de varlık göstermiştir. Örneğin, Eski Yunan'da Homeros'ta da cadılardan söz edilir. Homeros'ta otlardan, kabuklardan ve sulardan otacılık yapan *Made* ve Cadılar Kraliçesi Trakyalı *Hekate* gibi büyücüler betimlenmiştir (Erhat, 1992; Karaküçük, 2010). Bu kadar cadı betimlemesi ve bu cadıların kötülükleri, zararları, şeytanlarla iletişimleri ve yaptıkları korkunç şeyler üzerine efsaneler, mitler türedikçe insanlarda cadılara karşı korku, nefret ve endişe hislerinin tohumları ekilmiş olur. O zamanlar büyü ile cadılık arasındaki ayrım henüz pek belirgin olmamakla beraber cadılığın anneden kızı geçen bir güç olduğuna dair bir inanış başlamış ve Erken Orta Çağ'dan itibaren insanlarda cadıların varlığına dair bir inanç ve cadılara karşı korku hâkim olmaya başlamıştır. Hatta Batı Dünyası Eski İspanya ve Galya'da Hristiyanlığın çok erken dönemlerinde cadılara ve cadılığa ilişkin hem sivil hem de kilise yasaları oluşturulmaya başlanmıştır bile (Berktaş, 2018). Akıllara durgunluk verme potansiyeli taşıyan bir başka enteresan bilgi ise, cadılık ve büyücülük kavramlarına bile bir sınıfsallık getirilmiş olması ve cinsiyetçiliğin bu sınıflandırmalarda buram buram kokmasıdır. Bu bilgi, o dönemlerde yüksek sınıflarda bilimle uğraşan eğitilmiş erkeklerin etkinliğine "büyü," yoksul, eğitimsiz ve kadın olanların aynı şekildeki uğraşlarına ise "cadıcılık" yaftası yapıştırıldığı bilgisidir.

“Karanlık çağlar” boyunca Ortodoks Hristiyanlığı’nın, kadınları aşağılayan söylemleri devam etmekle birlikte şeytanla ilgili korku baş edilebilir hâlde sürüyordu. Ta ki 12. ve 15. yüzyıllar arasında kilisenin tutumlarında radikal değişimler olup Arap kültürleri, astroloji, simya gibi alanlarla tanışıp “doğal büyü”ye bir ilgi uyanana dek. Doğal büyüye inanç, cadıların varlığına büyük bir kanıt sunmuştur. Hristiyan teologların da cadılık ve büyüculük konularına el atmasıyla artık cadılar sadece kötü değil aynı zamanda güçlerini şeytanla yaptıkları sözleşmeden alan, sapkın, satanik tarikat mensupları olarak görülmeye başlanmıştır. Artık kilise, sapkın akınlarla olan mücadelesini cadılara yöneltmiş ve yeni hedefi olan cadılar, “dünyanın tersine dönmesinin sebebi” (ayakların baş olmasının göstergesi), her türlü sapkının ve kötülüğün simgesi hâline gelmiştir. Bu düşüncelerin eyleme dökülmesindeki erken ibareler ise çingene, rahibe, şifacı, ev kadını veya (o kudret sahibi varlıkların çocukları olmasında aracı olan, o zeval gelmeyesice soyun devamını sağlamak için uğraşan) ebeler ve dul ya da yaşlı binlerce kadının cadı denilerek yakılması, öldürmeye başlanması olmuştur (Berktaş, 2018). Onca kadını cadı deyip yakmaları yetmezmiş gibi bir de Akın’ın (2010) da deyişiyle, “Kadınlar *itikat fakiri* oldukları için hurafelere hemen inanmakta, şeytanın kurduğu tuzaklara kolayca düşmektedirler, [bu yüzden] cezalandırılmalıdırlar,” denilmiştir (Karakuş, 2010, s.47). Kadının varoluşuna yönelttikleri aşağıla-

mayla ve sırf yaşıyorlar diye tüm kadınları cezalandırmakla yetinmemiş, bir de kadını aciz ve eksik bir varlık, aklından, ruhundan, iradesinden şüphe duyulan bir varlık olmakla aşağılamışlardır. Hatta bu konuda “Mel-leus Maleficarum (Cadılık Çekici)” adlı kadınları aşağılayan, onların acizliklerini, aklıdan, ruhtan eksik olduklarını ve cadılıklarını anlatan bir kitap dahi çıkarılmıştır (Berktaş, 2018). Bu aciz, iradesiz, akli ruhu olmayan kadının tabii ki o asla beklentilerimizi boşa çıkarmayan akli ruhu tam, iradesi sonsuz, kudretli, karar mercii, kadınlara büyük ödül olan kişiler, kadınları yakaladıkları yerde yakma, en ağır işkencelerle öldürme hakkını, hak tanımını ne kadar da uygun şekilde benimsediklerini gözümüze sokarcasına, kendilerine vermişlerdir. Bu iradelerinden, kudretlerinden bu kadar emin olan ve gurur duyan Katolik kilisesi ve onun önderliğindeki grup, tasvir ettikleri o aciz kadınlara karşı o kadar korku hissedip kadınları kendi varlıklarına o kadar tehdit olarak görmüş olacaklar ki kadın söz konusu olduğunda akıllarına gelen ilk yöntemlerden olan şiddet gösterme ve öldürme güdülerini devreye sokma yolunu kullanıp kadını hedef olarak almaktan geri kalamamışlardır. Cinai güdülerini bir türlü kendilerine saklayamamışlardır. Hatta 1400-1780 yılları “cadı avı yılları” olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Akın, 2001). Tıpkı şu anda bazı ülkelerde, Cadılar Bayramı, Holi Festivali, Paskalya veya bizim ülkemiz gibi ülkelerde Ramazan ayı, Ramazan ve Kurban Bayramı gibi günlerde nasıl ki

herkes kolektif bir bilinçle belirli ve kabul edilmiş uygulamalar yapıyor, çoğunluğun katıldığı toplumsal bir dinamikle gelenekler ve hareketler uygulanıyorsa o dönemde de cadı avı böyle bir hâle gelmiştir. İnsanlar bu örneklerdeki gibi bayramdaymışçasına birleşip harekete geçiyor ve cadı avları düzenleyip onca kadını bir sorun olarak görmeden katledebiliyor, rahatça bir vahşet yaratabiliyorlarmış. Birçok savaşın hikâyesini duymuşuzdur; askerlerin düşmana saldırmada, onları öldürmede ve işkence etmede, kim daha çok kişi öldürdü listesi tutup cesetleri üst üste yığmada vicdani bir rahatsızlık bile duymadan yapabildikleri savaşlar (örn., Vietnam Savaşı). Bu savaşlarda askerler manevi olarak düşmanın pür kötülüğüne öylesine inanmış, onları öylesine insandışılaştırmıştır ki onca insanı öldürmek ve işkencelerle katletmekle vicdanlarında oluşan rahatsızlık, bahçede diğer bitkilere zararlı olduğu düşünülen bir otu yerinden söktüklerindeki vicdani rahatsızlıkla aynı derecede bir etki uyandırır hâle gelmiştir. Belli ki kilisenin önderliğindeki bu insanlar da kadınları akli ruhu olmamakla itham ederek, şeytanlaştırmak, cadı diye damgalayarak öylesine insandışılaştırmışlardı ki kadınları yakmak, kadınlara işkence etmek, kadınları öldürmek bu kişilerin vicdanında hiçbir kıpırtı uyandırmaz hâle gelmiştir.

Bunca tarihten kesiti düşününce ve içinde debelendiğimiz şimdiki döneme de kısaca değinince fark ettim ki

ben aslında cadiya benzemiyorum, evet, ama o kadınlardan da pek bir farkım yok. Önüne geçilmediği sürece ve ele büyükçe bir hortum alıp yıkanması gereken zihinler temizlenmediği sürece *cadılık*, *şeytanlık* hep olacak ve bu yüzden onca insan, onca kadın hep bir yerlerde bu acıları çekecek, yani bu zulümlere maruz kalacak gibi duruyor. Cadılığa, şeytani kadınlara inanılan o dönemlere artık hayretle bakılıyor gibi gözüküyor, ancak kadının kimliğini bir türlü kabul edemeyen zihniyetlerdeki korku, acizlik ve kadının varlığının tehdit olduğu düşüncesi sürüyor. Bu düşünceye cadı, şeytan yakıştırılmaları yapılmadan, başka üsluplarla, başka kılıflarla vücutlar bulunacak ve kadınlar öldürülmekten çok da kolay kaçamayacak gibi duruyor. Tabi eğer farkındalığımızı; dünyaya, cinsiyetlere, insana ve insanlığa bakişimizi eşitlik ve adaletin sonsuz ışıklarıyla süzebilir ve birbirimizin varoluşuna ve varoluşunun getirdiği farklılıklara saygı ve sevgi duymayı öğrenmeyi başarsak o zaman durum bambaşka... O zaman işte insanlığın yüzyıllardır dilini damağını kurutan, onu varlık içinde yok edilişlerle sınayan, onu cennette kaçak zebanilerle yoklayan nedensiz yarışları ve nihayetsiz kavgaları bitirebiliriz.

Kaynaklar

Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupasında cadılar ve cadı avı*. Dost Kitabevi.

Akın, H. (2010). *Çocuk cadılar ve çocuk cadı avı*. Dost Kitabevi.

Berktaş, F. (2018). Avrupa'da cadıcılık ve cadı avı: Çok katmanlı bir tarihsel olgu. *Doğu Batı Dergisi*, 21(84), 57-84.

Demir, B. (2019). Endora cadısı ikonografisi. *Sanat Tarihi Yıllığı Dergisi*, 28(2016), 23-53.

Erhat, A. (1997). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi Kitabevi.

Karaküçük, S. A. (2010). "Korkunun kadınları": Cadılar ve cadıcılık. *Sosyoloji Derneği*, 13(2), 1-27.

TDK. (2006, Eylül 26). Türk Dil Kurumu. <http://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı [Erişim Tarihi: 27.05.2019].

SALGININ BİZDEN ALDIKLARI: TAZİYELERİMİZ

Remziye Yeşilyaprak*

Kendi zaman döngümüz içerisinde çok “garip” zamanlardan geçiyoruz şüphesiz. İnsanlık tarihini düşününce garip kavramını kendi döngülerimiz etrafında düşünmemiz gerektiğini de daha iyi anlıyorum. İkinci Dünya Savaşı’nda Nazi kamplarında yaşananlardan herhangi birine tanıklık etseydim yahut Fransız Devrimi esnasında Fransa’da yaşasaydım da elbette çok garip zamanlardan geçiyoruz derdim, ancak kendi yaşam döngümde normalimi bozan, birçok alışkanlığımı değiştirmeme sebep olan, belki bazı kıymet verdiğim şeyleri de yitirmemle sonuçlanan zamanlar, bu zamanlar.

Melek Hocam (Göregenli, 2020) salgının başlarında bizi “sosyal” değil “fiziksel mesafe” diyerek uyarmıştı. Kavramın derinliğini hikâyelerimizle birleştirmedığımız sürece havada kalıyor sanırım. Çünkü bu süreç en çok

da birbirimize ne kadar ihtiyaç duyduğumuzu, birbirimizin hayatları için ne kadar değerli olduğumuzu gösterdi bize. Ancak öğrenme sürecinin çok da kolay olmadığını, ara ara acı verdiğini de gözden kaçırmamak gerek. Sevdiklerimizi telefonda sesli veya görüntülü aramak zorunda kaldığımızda sarılmanın ne kadar temel bir ihtiyaç olduğunu anladık, eve kapanmak zorunda kaldığımızda arkadaşlarla geçirilen kısacık zamanların psikolojik sağlığımız açısından iyileştirici etkisini kavradık ve bayram ziyaretlerini gerçekleştiremediğimiz yahut hasta ziyaretlerini yapamadığımızda bu tarz geleneksel faaliyetlerin dayanışma için ne kadar gerekli olduğunu gördük... Kendimiz dışındakileri de düşünüp maskelerimizi takmaya özen gösterirken, onların sağlıkları için yaşlılarımızı ziyaret etmemeye çalışırken, çok zaruri olmadıkça evden çıkmamaya dikkat ederken aslında birbirimize ne kadar ihtiyaç duyduğumuzu ve birbirimizi kaybetmekten ne kadar çok korktuğumuzu anladık. Bu meseleyi sadece kendimizi düşünüp “ben” diyerek aşamayacağımızı ve dayanışmanın çok elzem bir ihtiyaç olduğunu hep beraber gördük.

Bazılarımız bu süreçte kayıplar verdi, üzerinde çok da düşünmediğimiz yahut manadaki derinliğini pek de kavrayamadığımız şeylere tanıklık etti. Her hikâyenin biricikliğini ve önemini düşündüğümde herkesin başka başka çıkarımları olmuştur diye düşünüyorum. Kısa bir zaman evveline dek bu sürecin kendi nazarımda çok

* Psikolog; Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi

daha başka anlamları vardı, ancak sevdiğim birini kaybettikten sonra aslında küçücük irademle yaptığım kocaman çıkarımların nasıl alt üst olduğuna da şahitlik ettim. Evet, bu salgın birçok anlamda çok şey öğretti bize, uzaktan da olsa birçok şeyle baş edebileceğimizi gördük ama yaşamayınca dek farkına varamadığımız çok değerli şeylerimizi de elimizden aldı.

Ölüm hiç kuşkusuz yaşamın vazgeçilmez bir gerçeği, ancak bu gerçeklik çoğu zaman, en çok unutmak istediğimiz, kendimizden ve sevdiklerimizden mümkün olduğunca uzak bir yerde konumlandığımız bir hâle dönüşüyor. Ölümle yüz yüze geldiğimizde yahut sevdiğimiz birini yitirdiğimizde bu gerçekliği çok daha iyi idrak ediyoruz. Kayıp sonrası fiziksel ve psikolojik olarak verdiğimiz tepkiler ve bu tepkilerle baş etmeye çalışmamız “yas tutma” olarak tanımladığımız olağan bir süreç. Volkan ve Zintly (2017), yas tutmayı herhangi bir kayıp ya da değişikliğe verdiğimiz yanıt, iç dünyamız ile gerçeklik arasında uyum sağlayabilmek için yaptığımız bir uzlaşma olarak tanımlıyor. Bu uzlaşma bazen kolayca sağlanırken bazı durumlarda da çok karmaşık hâllere dönüşebiliyor. Kaybın şekli, kişinin kayıp için hazır oluş hâli, kaybedilen kişinin özellikleri (yaşı, yakınlık derecesi vb.) uzlaşma sağlarken işimizi kolaylaştıran yahut daha da zorlaştıran etkenler olarak karşımıza çıkıyor. Yas süreci değişkenlik göstermesine karşın, yas sonrası psikolojik olarak geçtiğimiz evreler çoğu zaman epeyce benzerlik gösterebiliyor. Zira

(2011) yas sonrası kişilerin geçirdiği süreci 5 aşamada tanımlıyor:

1. Aşama: Şok ve Uyuşma
2. Aşama: İnanmama ve İnkâr
3. Aşama: Arzu Etme
4. Aşama: Çaresizlik
5. Aşama: Kabullenme ve Hayatı Düzenleme

Kişi kayıpla karşılaştığı ilk anda durumu idrak edemeyip hissizleşebiliyor. İnkâr aşaması kaybın olmadığını düşündüğümüz, sevdiğimiz kişinin öldüğüne inanmak istemediğimiz aşamadır. Kişi kaybı kabul edip ölümle yüzleştikten sonra ölmediğini, her an bir yerden çıkıp tekrar döneceğini arzu etmek istiyor. Bu arzunun gerçekleşmeyeceğini kabul ettikten sonra ise, kendini çok çaresiz hissedebiliyor. Bu süreç kişi için depresyon hâli olarak da tanımlanabilir. Bu sürecin en sonunda da ölümün kabulü ve kayıptan sonra hayatın yeniden düzenlenmesi aşamasına geçiliyor. Bu aşamalar birçok kişide gözlenmesine karşın, bazı kişilerde aşamalar yer değiştirebiliyor yahut hiç yaşanmayabiliyor.

Aslında, kayıp sonrası hayatı yeniden düzenleme aşamasına geçme sürecimizi etkileyen veya kolaylaştıran birçok etken vardır. Hiç şüphesiz sosyal destek ağlarımızın varlığı yas sürecimizi etkileyen ve çoğu zaman kolaylaştıran önemli etkenlerden biridir. Geleneklerimiz, yas sonrası gerçekleştirdiğimiz dini ritüellerimiz,

kaybettiğimiz kişiye dönük “son görevimi yerine getirdim” hissiyatı ölümü kabullenme ve hayatı yeniden düzenleme sürecimizi kısaltabiliyor. Taziyelerimiz bu ihtiyaçlarımıza cevap veren kuvvetli toplumsal dayanışma pratiklerimizin başında geliyor. Yas tutan kişinin cenazenin planlanmasına katılması, ölen kişinin bedenini görmesi ve art arda gelen başsağlığı dileklerini kabul etmesi, ölümü yadsımayı zorlaştırır. Yadsımayı zorlaştırmamanın ötesinde bu törenler, yasla ilgili sorunların su yüzüne çıkması ve çözülmesi için de yararlıdır (Volkan ve Zintly, 2017).

Bu süreçte bizzat kendim de taziyelerimizin kayıptan sonra yaşama devam etmemiz üzerinde ne kadar etkili olduğuna şahitlik ettim. Babaannemi kaybettikten sonra sessizce gömüp evlerimize çekildiğimizde sürecin böylesine zor olacağını hiç düşünmemiştim. Ölüm her koşulda acı verir ve kayıp fikri insanın canını yakar ama acımızı paylaşacağımız birileri etrafımızda olduğunda acı gerçekten bölüşdürülebiliyor. Farklı şeylere ağlıyor olsak dahi çevremizdekilerle oluşturduğumuz duygudaşlık hâli toparlanma sürecimizi de kolaylaştırıyor. Farklı insanların kaybettiğimiz sevdiğimizle ilgili başka anıları, bu anıların taziyelerde paylaşılması kabullenme sürecine geçişi kısaltıyor. Kayıp sonrası yaşadığımız şok ile kolumuz kanadımız kırıldamadığında, komşunun desteğiyle yapılan taziye yemeği “hayat devam ediyor” mesajını da veriyor aslında. Boğazda dü-

ğüm düğüm olmuş ve dışarı atamadığımız acı hem psikolojik hem de bedensel olarak birçok rahatsızlığa sebep olabilir. Taziyelerde gerçekleştirilen ağlama toplanmaları duygu boşalmasını kolaylaştırarak çoğu defa katarsis (duyguların boşalması) sağlayabilir. Tek başına ağlamanın pek de kolay bir şey olmadığını kendim de yakın zamanda gördüm. Kendimizi en yalnız ve çaresiz hissettiğimiz anlarda sarılmanın ilaç mahiyetindeki etkisini taziyelerin bize ne de güzel sunduğunu düşündüm. Acıyla tek başımıza mücadele etmek zorunda kalmadığımız ve yalnız olmadığımızı en iyi kavradığımız yerlerden biri hiç şüphesiz taziyelerimiz... Salgın sevdiğimizimizi almakla kalmadı yalnızca; kaybın ardından yas sürecimizi atlattığımızı sağlayan birçok kaynağımızı da elimizden aldı. Şairin söylediği gibi, *insanın acısını insan alıyor* gerçekten. Salgın aramıza kocaman sosyal ve fiziksel mesafeler koyarak acımızı tek başımıza yaşa(yama)mamıza neden oluyor.

Kaynaklar

Göregenli, M. (2020, 26 Mart). Salgından önce de eşit değildik, salgında da eşit değiliz. *Evensel*. <https://bit.ly/37ALKaa>

Volkan, V. D. ve Zintly, E. (2017). *Kayıptan sonra yaşam: Komplike yas ve tedavisi*. Pusula Yayıncılık.

Zara, A. (2011). Kayıplar, yas tepkileri ve yas süreci. *Yaşadıkça* içinde (ss. 73-90). İmge Kitabevi.

“LADY BIRD” FİLM OKUMASI: AYRIŞILAMAMIŞ BİR ANNE VE KİMLİK KRİZİ

Ezgi Söylen*

Ergenlik değişim, büyümek, başkalaşım (metamorfоз) ve dönüşüm demektir. Ergenlik döneminde birey hem bedensel hem ruhsal hem de toplumsal alanda değişime, dönüşüme uğrar. Ergenlik döneminde üç temel kriz ögesi söz konusudur: *Kimlik*, *cinsellik* ve *ayrılık* (Parman, 2006). İlk olarak ergen kendisinin kim olduğuna karar vermelidir. Kimliği belirleyen şey ise ilişkilerdir. Kişi kimliğini ilk kez aile içinde temellendirmeye başlar. Daha sonra ise, bireyin kendi ruhsallığı ve bedeniyle, ötekilerin ruhsallıkları ve bedenleriyle kurduğu ilişkiler kimliğin belirlenmesine katkıda bulunur. Cinsellik krizinde ise ailenin karmaşık yapısı ortaya çıkar. Aile, cinselliğin en yadsınamaz hâliyle var olduğu bir yapıdır ama bir yandan da cinsellik, aile içinde bir tabudur (Parman, 2006). Çocuklar ergenliğe girdiklerinde, üretici bir cinsel yaşamı yaşayabilecek

bedensel gelişim düzeyine geldiklerinde, o döneme kadar sadece anne-babaya ait olan yaşantı ergenler için de olası hâle gelecektir. Bu yüzden cinsellik krizinin temelindeki şey enstest yasağının içselleştirilmesidir (Pirim-Düşgör, 2020). Bu yasak ile birlikte ergen cinsel nesneyi evin dışında, bir dış nesnede aramaya başlayacaktır. Krizin sonunda ise, ergenin ayrılmayı kabullenmesi gerekir. Kişinin kendi mahremiyet ve özerklik duygusunu kazanması beklenir. Özerklik ötekilerle güvenli bir uzaklığın oluşturulması ile kazanılır. Ergende mahremiyet duygusu ile beraber, çocuksu olan “an-nem ve babam her düşündüğümü ve yaptığımı biliyor” düşüncesi ortadan kalkar. Bu noktada ödipal bir ayrı-lıktan da söz etmemiz mümkündür. Ergen enstestüel aşk nesnelerinden de ayrılır. Ayrılık bir bakıma yas da olduğu için ergenin hüznü hissetmesi doğaldır. Lady Bird filminde ergenlik dönemine ve bu dönemde yaşanan çatışmalara dair birçok unsur yer almaktadır. Bu yazı, Lady Bird filminin ergenlik krizi ve aile çatışması üzerinden yorumlanmasını hedeflemektedir.

Film kısaca, Katolik okuluna giden 17 yaşındaki son sınıf öğrencisi Christine, namıdğer “Lady Bird”ün ergenlik krizini, kendi cinselliğini ve kimliğini keşfederken annesi ile yaşadığı gelgitli ilişkiyi anlatmaktadır. Hikâyenin ana temasını Lady Bird’ün kendini yaşadığı yere ait hissetmemesi oluşturur. Kendine her Christine dendiğinde “Lady Bird” olarak düzeltmesi ve bunun

* Psikolog

üzerine kendine neden Lady Bird dendiğini “Bu adı kendime verdim, bana benim tarafımdan verildi” olarak belirtmesi ailesini, yaşadığı yeri ve kendi tercihi dışında gelişmiş tüm olguları sorgulamasının bir açıklaması olarak görülür. Amerika’nın orta sınıfına mensup -ona göre demir yolunun yanlış tarafında oturan- bir ailede, hemşire bir annenin ve işsiz kalmış bir babanın kızı olan Christine, dersleri pek parlak olmamasına ve ailesi okul ücretini karşılayamayacak olmasına rağmen üniversite eğitimi için New York’a gitmek istemektedir.

Bir Kimlik İnşası:

“Bu ad bana benim tarafımdan verildi”

Filmde Christine’in kimlik krizi, filmin odak noktalarından biridir. Cinselleşen bedenle birlikte ruhsallıkta dürtüler artmaktadır ve daha önce kullanılan savunma mekanizmaları işe yaramadığı için ergen yeni bir düzenlemeye ve organizasyona gitmek durumundadır (Parman, 2006). Ergenlikte, ilk olarak kişi kendisinin kim olduğuna karar vermelidir. Kimliği oluşturan şey öteki nesnelerle olan ilişkidir ve bu ilişki aile içinde başlar. Daha sonra, ergenlikte kişi başka nesnelere yönelir. Filmde dikkat çeken nokta ise Christine’in ailesinden gelen çoğu şeyi inkâr etmesidir. Örneğin kendisine verilen ad; kendisine her Christine denildiğinde ısrarla Lady Bird diye düzeltir. Hatta okuldaki öğretmenleri dâhil herkesin ona Lady Bird diye hitap etmesini sağlar. Bununla birlikte, filmin açılış cümlesinde Lady Bird annesine “Sence Sacramentolu gibi gözüküyor

muyum?” diye sorar. Kendini yaşadığı yere ait hissetmemekle birlikte kendisini bulunduğu yere göre daha iyi bir konumda görür. Film boyunca hem ailesinden hem de yaşadığı yerden uzaklaşma planları yaptığını görürüz. Ona göre kendisi, Sacramentolu, orta gelirli bir aileye ait olamayacak kadar iyidir.

Film boyunca Lady Bird’ün özerkleşme çabası ve ayrılık krizi aslında tüm aileyi de işin içine çeker. Her şeyini ailesine vermiş bir anne figürü olan Maria McPershon, küçük çocuğunun evden ayrılması ve yetişkinliğe adım atmasıyla kendi içinde de yeni bir düzenlemeye gitmek durumundadır. Filmde annenin bu durumla mücadelesi de görülmektedir. Çünkü artık çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarını tekrardan tanımlamak durumundadır ve yıllardır alıştığı düzen değişmek üzeredir.

Winnicott (2006) anne babaların ergen için yapabilecekleri tek şeyin ergene karşı sakin kalmak olduğundan ve bunu tam olarak kendilerini geri çekmeden gerçekleştirmeleri gerektiğinden bahseder. Filmde babanın genel olarak bu tavırda olduğunu görmekteyiz. Anne her şeye karışmaya çalışsa da Lady Bird, aileden ayrılma ve kendisinin kim olduğuna, kendi başına karar verme konusunda ısrarcı davranır ve sonuç olarak ideallerindeki şehre gider. Filmin sonunda Christine, New York’a üniversiteye gittiğinde reddettiği kimliğini ve yaşadığı yeri, ailesini özler. Mesela yeni tanıştığı birine kendini ilk kez Christine olarak tanıtır. Burada

Christine'in, kim olduğuna karar verirken sürekli kopyaya çalıştığı ailesini hikâyesine dâhil ettiği görülür. Bu defa kendi aile tarihi üzerinden kimliğin inşa süreci başlamaktadır.

Ayrışmamış Anne-Ergen İlişkisi ve Çatışmaları

Lady Bird'ün annesi hemşire Maria McPershon, evin bütün yükünü sırtlanmış vaziyettedir. Psikolojik sorunları olan kocasının işsiz kalması sebebiyle gece gündüz çalışmaktadır. Henüz 11 Eylül'ün üzerinden az zaman geçtiği için kızını New York'a gönderme konusunda gönüllü olmamakla birlikte, zaten başarabileceğine de pek inanmamaktadır. Diğer yandan maddi sorunlar, bu yükü en çok taşıyan kişinin, annenin, gergin tabiatında dillendirilmektedir. Öyle ki Christine New York'a yaptığı üniversite başvurularını bile annesinden gizli bir şekilde gerçekleştirmek zorunda kalmıştır.

Filmin açılış sahnesinde Christine ve annesi yan yana uyumaktadır. Bu ilk sahne ayrışmamış bir anne-ergen ilişkisini düşündürmektedir. Filmin ilerleyen sahnelerinde de annesinin sık sık, kızını hem üniversite konusunda hem de günlük yaşayışında bırakmadığı, ergenin ayrılık yaşamasına tam olarak izin vermediği görülür. Örnek olarak hâlâ Christine'in odasına girerken kapıyı çalmamaktadır veya kızına bir cep telefonu almamaktadır. Yine film boyunca annenin, kızının her yaptığını bilme çabasında olduğu görülmektedir. Ayrıca

anne, kızının çocukluktan çıktığını da henüz kabullene memektedir. Sözgelimi, evdeki hiçbir işi Christine'in yapmasına izin vermez. Kahvaltı sahnesinde Christine, kendi yumurtasını yapmak istediğini söyleyince annesinin "Sen beceremiyorsun ki, çok yavaşsın, mutfağa her girdiğinde batırıyorsun," gibi cümleler kurduğu görülmektedir. Burada annenin, sürekli beceriksiz olarak itham ettiği kızının kendi becerilerini kazanmasına da engel olduğu görülür. Yani anne her konuda kızının kendinden ayrışmamasını ve bir şekilde kendisine olan bağımlılığının devam etmesini içten içe arzulamaktadır.

Filmin başlarında Christine ve annesinin araba yolculuğunda başlayan üniversite tartışması filmin sonuna kadar devam etmektedir. Christine, yaşadığı yere yakın bir üniversiteye gitmek istememektedir, çünkü kendini yaşadığı yere, ailesine ait hissetmemekle birlikte ailesinden olabildiğince uzaklaşmak istemektedir. Araba sahnesinde üniversite konusundaki tartışma sırasında annesi, onun başarısızlığını o kadar çok yüzüne vurur ki bu baskıdan kurtulmak için Christine hızla ilerleyen arabanın kapısını açıp kendini arabadan atar. Perret-Catipovic ve Ladame'a göre (1998) ergenlik krizinde ergenlerin başa çıkamadığı olumsuz durumlarda regresyonun gerçekleşmesi sonucu patoloji başlangıcı veya onunla ilişkili semptomlar oluşabilir ve ergen çeşitli uç eylemlerde bulunabilir (*acting out*). Bu sahnede

de, bu görüşe uygun olarak Christine’de ciddi bir eyleme geçme durumu görülmektedir. Christine’in kendi ölümüne sebep olabilecek bir eyleme geçmesi, yani bu zarar verici eylemin aslında anneyi cezalandırmak için yapıldığını akla getirmektedir. Film boyunca Lady Bird’ün kendini sürekli tümgüçlü olarak algıladığı fark edilmektedir. Freud’a göre, gerçeklik testi neyin içeriden bir tasarımla sınırlı olduğunu neyin dış dünyada var olduğunu ayırt etmemizi sağlar (akt., Pirim-Düşgör, 2020). Araba sahnesinde Christine’in ergenlik ile birlikte hissettiği tümgüçlülük düşüncesinin gerçeklik ilkesiyle çatışmasını görmek mümkündür. Maria McPershon ise, Lady Bird’ü gerçeklikle yüzleştiren bir dış nesne konumundadır. Lady Bird hem bu gerçekliğin sert bir şekilde yüzüne vurulmasına hem de içten içe annesinin onayını arzulamasına rağmen, asla destek görememesi durumuna dayanamaz ve annesini cezalandırırçasına kendini arabadan atar.

“Ergenlik bazı yazarlara göre ikinci doğumdur. Fransız psikanalist Françoise Dolto ergenlikte oluşan dönüşümü yaşamın ilk günlerindeki dönüşümle karşılaştırır. Doğum fetüs hâlinde yeni doğan hâline geçişin yaşandığı bir dönüşümdür. Ergenlik de aynı şekilde çocukluktan erişkinliğe geçilen bir dönüşüm dönemidir. Dolto, ergenlerin de tıpkı yaşamın ilk döneminde yaşama alışmaya çalışan yeni do-

ğan bebekler gibi kırılgan ve dayanıksız olduklarını belirtir ve onları kabuk değiştiren yengeçlere benzetir. Yengeçler kabuk değiştirdikleri dönemde zayıf ve savunmasızdırlar” (Parman, 2000, s. 20).

Filmde Christine’in özellikle annesi ile olan diyaloglarında oldukça kırılgan, çok çabuk öfkelenen bir durumda olduğu görülür. Örnek olarak, annesi ile olan alışveriş sahnesinde Christine denediği bir elbiseyi çok beğenir. Annesine fikrini sorunca annesi “Çok mu pembe acaba?” der, bunun üzerine Christine sinirli bir şekilde giyinme kabinine geri dönüp annesine “Neden sadece güzel olduğumu söylemiyorsun? Düşüncelerin umurumda olmasa da düşünmeni istiyorum,” diye bir çıkış yapar. Film boyunca kavgaların hepsi çok küçük şeylerle başlar mesela ilk araba sahnesindeki tartışma annesinin “biraz müzik dinlemesek olur mu?” cümlesiyle alevlenir. Christine annesine karşı çok hassas konumdadır. Ailedeki anne-baba-çocuk üçgeninde kural koyucu babadan çok anne gibi gözükmektedir. Film boyunca Lady Bird’ün babası ile daha iyi ilişki kurduğu görülmektedir. Babası evde anneye göre daha pasif konumdadır ve aynı zamanda kızının aileden ayrışmasına ve özerklik kazanmasına karşı daha olumlu bir tutum sergilemektedir. Christine de içindeki çalkantıların, psikolojik acısının, çocukluğunu kaybetmenin verdiği yasın öfkesini tamamen annesine yöneltmiş durumdadır. Winnicott, ergenin anlaşılacak istediğini

belirtmiştir (akt., Parman, 2011). Lady Bird'ün de anesi ile olan çatışmalarında bu durum görülebilir. Anesi her ne kadar kızının isteklerine kapalı olsa da bir noktada onu anlamaya ve yardımcı olmaya çalıştığı da fark edilir, ama bu girişimlerin genel olarak başarısız olduğu görülmektedir.

Yazının başında da belirtildiği gibi ergenlik krizinin son basamağı ayrılıktır. Ergen hem enestüel yaşağı içselleştirerek dışarıda bir nesne arayışına girmekte hem de özerk bir birey olarak evden ayrılma ya da bir şekilde kendi hayatını kurmak için girişimlerde bulunmaktadır. Filmin sonunda Lady Bird annesinden gizli bir şekilde yaptığı üniversite başvurularının birinden kabul alır. Bu durum evde büyük bir kriz oluşturur. Anne her ne kadar kızının mükemmel olmasını arzu- larsa da bir yandan da onun başarısını ve evden ayrılma durumunu kabullenemez. Anne ve kız bu durumda uzun bir küslük yaşar. Christine ne kadar özerk bir birey olmaya ve ailesinden ayrılmaya hazırsa, annesi de bunun aksi biçimde kızını bırakma fikrinden uzaktır. Winnicott'un (2006) ergenliği bireysel bir var oluş süreci olarak tanımlaması ve bunun ergene derin bir hü- zün de getirebileceğini söylemesi, Christine'in, hayali olan New York'taki üniversiteye gitmesine rağmen içinde yaşadığı hüznü anlamamıza yardımcı olmaktadır. Filmin başından beri kurtulmak istediği çocuksu- luğu nihayet geride bırakmış olan Christine, ailesinden

ayrılması üzerine bunun yasını tutmaya başlar. Burada ergenliğin içinde barındırdığı yası görmek mümkündür.

Cinselleşmiş Bedenler

Ergenlikte ortaya çıkan güçsüzlükle baş etmek ve anne babadan ayrılmak için gruplaşmalar görülebilir. Ergen- likte, kişiler kendi akran gruplarında güvenli bir or- tamda hisseder. Bu grup davranışı, anne babanın kont- rol ve kısıtlamalarından kurtulma çabası olarak görüle- bilir. Bu güvenli ortamın karşılığında, ergenlik döne- mindeki bireyler, grubun standartlarına ve kurallarına koşulsuz bir şekilde itaat edebilirler. Bununla birlikte ergenler, akran grubuna göre davranış modellerine uyma ve akranlarına benzeme konusunda bir bağımlı- lık da geliştirebilirler. Blos (1967) bu durumu "ünifor- mizm" olarak adlandırır. Filmde Lady Bird'ün hem kim olduğuna karar vermek hem de neyde yetenekli oldu- ğunu keşfetmek amacıyla çeşitli gruplara girdiği görü- lür. İlk olarak öğretmeninin tavsiyesi ile en yakın arka- daşı ile birlikte tiyatro kulübüne girer. Lady Bird'ün ti- yatro ekibi ile olan sahneleri Winnicott'un ergen akran- lar için bir aradaki yalnızlar benzetmesini çağrıştırmak- tadır. Her ne kadar burada geçirdiği süreçte mutlu olsa da ilk oyundan sonra kulüpten ayrılır, çünkü istediği gibi tiyatro kulübü içinde parlayamamıştır. Kendisinin yerine en yakın arkadaşının başrolü almasına oldukça şaşırır. Burada yine tümgüçlülük fantezileri ile gerçek- lik durumunun bir çatışmasına şahit olunur. Sonra, daha zengin ve popüler bir arkadaş grubuna girmeye

çalışır, çünkü olmak istediği kişiye uygun olan ortam orasıdır. Bu süreçte aslında çok da yapmak istemediği davranışlarda bulunur ve arkadaşları arasında kabul görebilmek için kendisi ve ailesi hakkında çeşitli yalanlar söylemeye başlar.

Filmde Lady Bird ve çevresinin kendi cinselliklerini keşif süreçleri de işlenmiştir. Örneğin Lady Bird ve en yakın arkadaşı ilk kez ne zaman kendi genital organlarını keşfettikleri üzerine bir konuşma gerçekleştirirler. Christine annesine “Sence cinsel ilişki için uygun zaman nedir?” gibi sorular sorar ya da yeni erkek arkadaşı ile cinsel birliktelik yaşamak için aceleci davranır. Ergenlikle birlikte güçsüz bir beden artık üreme yetisine sahip güçlü bir bedene dönüşmüştür. Burada olması gereken enest yasağını içselleştirip yeni nesnelere yönelmektir. Bununla birlikte bedenin üreyebilme ve cinsel ilişki yaşayabilme kapasitesi ile ruhsallığın gelişimi her zaman uymayabilir. Christine, ilk sevgilisinin eşcinsel olduğunu öğrendikten çok kısa bir süre sonra müzik grubu olan yeni bir erkek arkadaş bulur. Aslında ergenliğin gerekliliklerinden biri olan aşk acısını yaşamak için kendisine tam olarak fırsat tanımaz ve film boyunca gördüğümüz eyleme geçme durumuna gider. Yeni erkek arkadaşı ile kısa sürede bir cinsel birliktelik yaşar ve bunun ardından pişmanlık hisseder, çünkü ilk ilişkisi istediği ve “olması gerektiği gibi” yaşanmamıştır. Christine her ne kadar bir an önce büyümek ve yeni bedenin, yeni dürtülerin çatışmasından

kurtulmak istese de ruhsallığı tam olarak organize olmamıştır, daha gelişmektedir.

Ergenlikle birlikte bedenin değişmesi ve buna adapte olma durumu söz konusudur. Değişen beden ile bu bedeni tasarımılandırma ve önceki beden imgesinin yerine geçirme zorunluluğu ile karşı karşıya gelinir (Parman, 2006). Bu alanlarda ergenin kendi bedeni ile meşguliyeti de oldukça fazladır. Aslında zayıf sayılabilecek bedene sahip olan Christine kendini sürekli olduğundan daha kilolu algılamaktadır. En yakın arkadaşıyla gittiği markette moda dergilerine bakıp aralarında “Neden biz de böyle görünemiyoruz ki?” şeklinde yaptıkları muhabbetler de filmde sıkça yer alır. Filmde hem değişmiş beden hem gelişen cinsellik hem de akran gruplarının tekrar yapılandırma süreçleri net bir şekilde görülebilmektedir.

Tümgüçlülük ve Arzulanmaktan İbaret Olan Arzular

Film boyunca Lady Bird’te birtakım tümgüçlülük fantezilerinin olduğu görülmektedir. Lady Bird, film boyunca dersleri çok parlak olmamasına rağmen ülkenin iyi üniversitelerine gidebileceğini düşünür. Ailesi ona yaşadıkları yere yakın olan bir üniversiteye gidebileceğini söyledikçe o şöyle söyler: “Babam ve abim orada okumuş, ben onlar gibi sıradan değilim.” Aynı şekilde matematik dersinde de bir türlü başarılı olamamasına rağmen bu başarısızlığını asla kendine bağlamaz, nedeni anlayamaz ve en yakın arkadaşına şöyle cümleler

sarf eder: “Babamın matematiği iyidir, bu konuda an-neme çekmişim sanırım. Bu kesinlikle annemin suçu.” “Sen matematiği yapabilirken ben nasıl yapamıyorum anlamıyorum, çok saçma.” Bunun yanında derslerinde başarılı olmak için herhangi bir çaba da sarf etmez. Bu açıdan denilebilir ki kendisinin, hiç çalışmadan da bir şeyleri yapabileceğine inanan tümgüçlülük fantezileri mevcuttur. Klein, benliğin manik savunmalarından bahsederken tümgüçlülük hissinden de söz eder (akt., Bronstein, 2010). Burada Christine’in içinde yaşadığı depresif duygulardan, melankoliden kaçınmak için tekrar bekleliğin ilk dönemlerindeki omnipotent (her şeye gücü yeten) hâline regrese olduğu düşünülebilir. Yine Klein’a göre manik savunmalar, zulmedicileri ortadan kaldırmak ve sevilen bir nesneye saldırmaya bağlı olarak deneyimlenen suçluluk ve çaresizlik hisleri ile baş etmek için harekete geçer (akt., Bronstein, 2010). Film boyunca Christine hem annesine hem de abisine karşı oldukça sert ve öfkeli. Aynı zamanda annesi onu sürekli başarısızlıkları ile yüzleştirir. Christine kendi başarısızlıklarını inkâr eder ve bunları kapatmak için birtakım eylemlerde bulunur: Matematik sınavından düşük not alınca tüm sınav kâğıtlarını çalıp çöpe atması, hocasına sinirlenmesi sonucunda arabasına uygunsuz yazılar yazması, okulda kadın öğrencilere yönelik kürtaj karşıtlığı ile ilgili bir konferansta konuşmacıya ağır şeyler söyleyip okuldan uzaklaştırılması, annesine sinirlendikçe eve geç gelmesi ve bu esnada fazlasıyla al-

kol, sigara tüketmesi bunlardan birkaçıdır. Winnicott’un (1975) açıkladığı gibi, buradaki tümgüçlülük fantezileri aynı zamanda iç gerçekliğin kabulüne karşı savunucu bir rol üstlenmektedir. Böylece içgüdüsel yaşantılarının sorumluluğunu üstlenmede yaşadığı endişelerin de üstünü örter. Winnicott (2006), ergenliğin, ölüm düşüncesini de her daim içinde barındırdığını söyler. Lady Bird’deki bu tümgüçlülük hissini bir noktada kendi sınırlılıklarına ve kendi ölümlü doğasına bir meydan okuma olduğu da düşünülebilir. Öyle ki kendisini hızla giden bir arabadan atabilecek cesareti kendinde bulur.

Sonuç olarak film, ergenlik çağındaki genç bir kızın kimliğini, cinselliğini, ailesinden ayrılma ve özerk bir birey olma çabasını ve hikâyesini oluşturma uğrunda yaşadığı çelişki ve zorlukları ele almaktadır.

Kaynaklar

- Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 22(1), 162-186.
- Bronstein, C. (2010). Two modalities of manic defences: their function in adolescent breakdown. *The International Journal of Psychoanalysis*, 91(3), 583-600.
- Parman, T. (2000). *Ergenlik ya da merhaba hüznü*. Bağlam Yayıncılık.
- Parman, T. (2006). Ailenin yaşamsal döngüsündeki ergenlik krizinin yeri. *Yansıtma: Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 3(5-6), 11-16.

Parman, T. (2011). *Psikanaliz yazıları 23 - Donald W. Winnicott*. Bağlam Yayıncılık.

Perret-Catipovic M. ve Ladame, F. (1998). Adolescence and psychoanalysis: *The story and the history* içinde (ss. 161- 172). (P. Slotkin, Çev.). Karnac Books.

Pirim-Düşgör, B. (2020). *Ergenlikte normallik ve patoloji*. Ergenle klinik çalışma I dersi yayımlanmamış ders notları. İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü.

Winnicott, D., W. (2006). Ergenlik süreci ve kişisel yüzleşmeye olan ihtiyacı. *Yansıtma: Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 3(5-6), (Ç. Köse Çev.). 25-30.

Winnicott, D., W. (1975). The manic defences: *Through Paediatrics to Psychoanalysis: Collected Papers* içinde (ss. 129-144). Karnac Books.

KÜÇÜREK FOTO-ÖYKÜ

Onu duyan kimse yoktu. İki elini de var gücüyle kaldırdı, savurdu kollarını sağa sola, fakat gören de olmadı. Bıraktı bağırmayı, adımlarını yavaşlattı, yetişemeyecekti onlara. “Çok uzak,” dedi boğuk, bitkin bir sesle. Dili damağı kurumuş, saçlarının içi toz toprak dolmuştu. Durdu olduğu yerde ve son defa baktı arkalarından. O an aklından geçenleri bilme-yeceğiz. Göz bebeklerinin ıslak olup olmadığını ve dudaklarının titreyip titremediğini de... Sonra döndü arkasını ve ilerledi köyün içine doğru. Caminin önüne geldi, birkaç taş basamağı çıktı, avlu kapısı açıktı. İçeri girdi ve çeşmenin karşısındaki tahta sedire oturdu yavaşça. Yüzü karşıya dönüktü. O an yakından baksaydık suratına, kolları sıvalı ve yakası açık gömleğine, kucağındaki kirli bez torbasına, soluk yeşil pantolonuna, nihayet gözlerimiz aşağı ineceğine göre, baksaydık en son yalın ayaklarına, aklımızdan şu geçerdi belki: “İşte, geride kalmış biri ve şimdi sadece ayakları var yürümek için.”

ONLINE ARAŞTIRMA

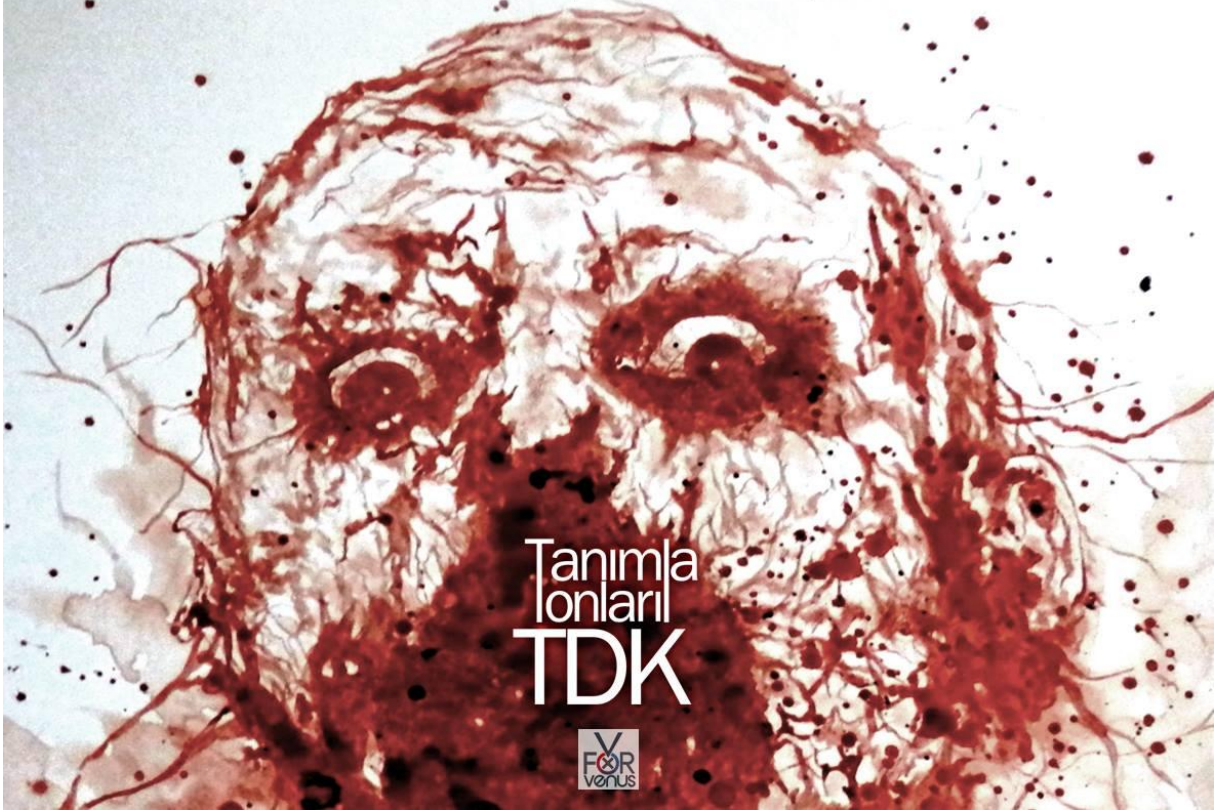
PANTOPOROS APOROS

« To the Color »

kirli:

Leke, toz vb. ile kaplı, pis, murdar, mülevves
Aybaşı durumunda bulunan (kadın)
Toplumun değer yargılarına aykırı olan

Tanım
la
onları
TDK

Onto Dergisi yılda iki kez yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların ve diğer içeriklerin
bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu yazarlarına
ve ilgili içerik üreticilerine aittir.

İletişim

ontodergisi@gmail.com

Takip Adresleri

(Erişim için simgelerin üzerine tıklayınız.)

www.ontodergisi.com

